

Dr. FISCHER ÁRPÁD:

KIÁLTVÁNY A ZSIDÓSÁGHOZ

Utószót írt:

Dr. SCHIMERT GUSZTÁV

*„Föld, föld, föld,
halld meg az Úrnak szavát!”*

Jer. 22:29,

*Ezt a bizonysgtételt Isten szent
lelke által indítva és vezetve né-
pem kezébe teszem le.*

I. RÉSZ.

AZ ÚR VÁLASZTOTT NÉPE.

*A kősziklák csúcsáról nézem és a
hegyekről tekintek reá: íme egy
nép, mely elkülönítve fog lakni és
a pogányok közé nem számláltatik.
IV.Móz.23:9.*

*Én, Úr, hívtalak téged igazságban
és a te kezedet fogván megőriztelek
téged: és teszek téged népek szövetségésévé,
nemzetek világosságává,
Ézs. 42:6.*

Tizennyolc évszázadon át ragaszkodott a zsidóság kínzott idegeinek minden görcsös megfeszítésével a Bibliához, a könyvek könyvéhez, a Könyvhöz. Minél haragosabb volt az erőfeszítés, amellyel el akarták tépni tőle, annál görcsösebben kapcsolódtak rá az ujjai erre az egyetlen kincse, amely miatt országról országra úzette magát és amelyet minden összeomlásból meg tudott menteni. A nyomás azután engedett. Az erőfeszítés, amellyel a Könyvet ki akarták tépni a kezéből, enyhült. Azután egészen megszűnt. A Könyv ott fektült előttünk az asztalon. Senki nem akarta többé elvenni. És a XIX. század zsidója fogta a Könyvet, és a kincset, amelyért tizennyolc évszázadon át sárga foltot, gettót és máglyát viselt, belevágta a sarokba. A modern zsidó életében Mózes öt könyvének, semmiféle szerepe nem volt többé. Inkább volt Häckel Welträtseljenek. Inkább volt Darwin leszármazási elméletének, Spencer szintetikus filozófiájának, Marx. Kapitaljának és száz egyéb könyvnek. A nyugati zsidóság ugyanazzal az indulatossággal vetette rá magát az u. n. természettudományos világfelfogásra, mint amellyel a Bibliához ragaszkodott volt. És miután évszázadokon át a Bibliának még a betűiben is titkokat keresett, most még az universonban is detronizálta az Istent. „In the beginning was the protoplasma.” Az új kinyilatkoztatás az ultramikroszkopon át beszél hozzánk — a mi országunk erről a világról való — és mindnyájan testvérek vagyunk a biogenetisches Grundgesetzben. A zsidóság mélyen el akarta temetni a halott múltat. Fel akarta adni a külön életét. Asszimilálódni akart. Azután

nem voltunk testvérek sem a biogenetikai alaptörvényben, sem az állami alaptörvényekben. Az Univerzum Isten nélkül olyannak tetszett, mint egy középkori város szűk gettócúccája,

egy naptalan, sivár kőbörtön. Felébredt és kínzó szomjúsággá lett az ember ősi metafizikai szükségérzése, amely a zsidó lélemben lázas transcendentális vágyódássá szokott lenni. És akkor történt a legfurcsább dolog. Ugyanaz az ember, aki a Bibliát türelmetlenül, vagy megvetően sarokba vágta, előbb ideges hiányérzéssel és keresgélve nézett körül, azután eszébe jutott, mit akar voltaképen; letérdelt és kikereste a sarokból a Bibliát, maga elé tette az asztalra s előbb szkeptikus érdeklődéssel, azután egyre mohóbb kíváncsisággal, gyöngéd felsőbbiségérzéssel, de meghatva olvasni kezdte. És a legfurcsább az, hogy az ótestamentumhoz a mai zsidó az újtestamentumon át jutott el... Az újtestamentum visszavezetett bennünket az ótestamentumhoz. Az evangéliumok tele vannak érthetlenségekkel, ha magukban állnának, minden fejezetük tele van utalásokkal, amelyek megmagyarázhatatlanok, ha meg nem keressük azt, amire mutatnak. Renan vagy Harnack nem adhat elegendő felvilágosítást. Fellapoztuk az ótestamentumot, amelyet viszont tőlünk idegenített el az iskolai vallásoktatás, fellapoztuk az újtestamentumot, amelyre úgy gondoltunk, mint egy lapos erkölcsi fecsegésekkel teli unalmas mesekönyvre, és újra feltárult előttünk egy világ. Általa megértettünk sok mindent, ami ezelőtt érthetetlen volt számunkra, általa megértettük az újtestamentumot, általa megértettük magunkat.”

Így ír Biró Lajos „A zsidók útja”-ban.

Ó testvéreim vérben, bánatban, bűnben, így találhatjuk meg mi is a Biblia csodálatos tükrében magunkat, így találhatjuk meg Istent. Ó testvéreim, „a világtörténet óralapján a mutató újra tizenkettőre áll” és a zsidó nép kezében újra vándorbot van. Vándorbot és batyu, nemcsak úgy, hogy az égő gettóból menekül, hanem lelkileg is, mert népünk mindenkép újra hontalan. Az Acheron zsilipjei átszakadtak, a Pokol kapui nyitvák és a triumfáló Sátán teljes hadserege kiszabadult, a Pokol örületes kopói sarkunkat mardossák. A zsidó nép kezében újra vándorbot van és a világ újra a Mesiást várja. Évezredek napokká zsugorodnak, napok története ezredéves jelentőséget nyer, életünk pillanatnyi vergődése

az egész vergődő emberiség fájdalmával azonos. A zsidó nép, a világtörténet folyásának ez a csalhatatlan szeizmográfja, újra úton van. A zsidó nép, ez az érzékeny földrengésjelző újra nyugtalan. Európa és messzi, nagy Ázsia felett ciklonok és tornádók dübörögnek, a népek sűrű erdejét valami láz rengeti-rázza, alvó vulkánok kitörnek, működő vulkánok kialszanak. A detronizált Isten helyét kaleidoszkópszerűen foglalják el bálványok ezrei, tiszta nagy tengerek eltűnnek, kis pocsolyák tengerré dagadnak. Sötétség van és rejtelmes kód terjeszkedik. A megrendült költőt, aki e nagy éjszakában éberrel vigyáz, a próféták ihlete az Apokalipszis szent örvényébe sodorja, ahol írva van: „Láték egy asszonyt ülni egy fenevadon, amelynek hét feje és tíz szarva vala... és az ő homlokán ilyen név vala megírva: Titok.” (János Jel. 17:3 és 5.)

A mi nemzedékünk nyitott poklok felett botorkál, mert részegen nyargal szilaj fenevadján a szörnyű asszony, a Titok s minden ugrása száz tetem. A háborúk, forradalmak, gyilkosságok és öngyilkosságok mai sötétségében Ézsaiás prófétával sirunk imígyen: „Várjuk a világosságot, de ime sötétség vagyok; a fényességet várjuk, de ime nagy homályban járunk.” (Ézs. 59:9.) S mikor minden összeomlik, az emberi élet is, az ideálok is, a katasztrófa krízisében, a csalódás szinte elviselhetetlen pillanatában fel kell kiáltani: Isten, Isten, hol vagy?! Isten, Isten, vájjon ez-e a Te akaratod? *Vájjon a vezetőik, akik a Te kegyelmedre oly büszkék, valóban a Te utadon járnak-e? Vájjon ez-e a gyümölcs, amelyet érleltél?*

Kiábrándulva, csalódva, megrendülve és vigasztalhatatlanul kérdezi a XX. század modern embere: Isten, Isten, vájjon vagy-e egyáltalában?

*
* * *

És a haldokló utolsó gesztusával kinyitod a Bibliát. A benned lakozó elpusztíthatatlan életösztön *közvetlenül*, minden közvetítés nélkül akar meggyőződni az Igazságról.

És olvasod annyi vonzódással, amennyivel az égitestek vonzzák egymást, annyi bensőséggel, amennyivel a haldokló

utoljára csókolja meg itt maradt legkedvesebbjét. És feltárul előtted egy világ e sötétben: e világ világossága. Miként írva van csodálatos Ézsaiás prófétánál: „A nép, mely setéségekben jár, lát nagy világosságot; akik a halál árnyékának tartományában ülnek, azoknak világosság támad” (9:2) aszerint meglátod a Bibliában az egy igaz Isten igaz útjait. És amit nem tudott megtenni hosszú éveken át szülői ház, iskola, társadalom, azt most megteszi a borzalmas katasztrófa egyetlen éjszakája: megnyílnak szemeid a Könyv előtt, amelyért őseid máglyahalált szenvedtek. S most már a Biblia belső életed keringtető központja marad, elkísér napról napra és évről évre, át a fegyverek harcán, át az elvek és világnézetek harcán, kiépülő s összeomló ideálok közepette, forogtatokon és forradalmakon keresztül, miként írva van csodálatos Ézsaiás prófétánál: „Nem leszen néked többé a nap nappali világosságod, és a holdnak fénye nem világosít meg téged, hanem az Úr leszen néked örökkévaló világosságod, és a te Istened te dicsőséged. A te napod nem megyen többé alá és a te holdad nem fogyatkozik többé el, mert az Úr leszen néked örökkévaló világosságod, és te keserűséged napjainak vége szakad.” (60:19-20). És újra imádkozol: Istenem, örökkévaló világosságom, lelkemnek új hazája, igazságnak és szeretetnek hona, hiszek Tebenned. Hiszek Tebenned megnyugodva és megbékülve, szárnyalni akaró szívem teljes lendületével, megüresített lelkem teljes betöltésével. Hiszek Tebenned, mert a *Te útjaid* igazság, jóság, szeretet, szent bölcsesség és kegyelem... A *Te útjaidban* nincs gyűlölet és vérontás, nincs halál és kesergés ... A *Te útjaid*, amelyeket megmutattál parancsolataid és prófétáid által, üdvösségnek ruhájával öltöztetnek fel engem és igazság palástjával vesznek körül. De a *mi útjaink*, Uram... oh, ne emlékezzél meg a mi útjainkról, hanem bocsáss meg nekünk a Te kegyelmed szerint. „Légy kegyelmes Uram a Te népedhez s ne bocsássad szidalomra a Te örökségedet, hogy a pogányok őrajtok uralkodjanak, hogy ne mondják a népek: Hol vagyon az ő istenük?” (Joél 2:17.)

És mi az Úrnak öröksége? Mi az, ami a teljes Szentírásból legszemélyesebben érint, ami benne ránkvonatkozólag legkülönösebb, ami bensőnket azonnal megfogja? Az a sajátos tény, hogy a mi népünk az összes népek közül ki van választva. Szinte érthetetlen, szinte megszáéyenyító és elfogadhatatlan ez a nagy kegyelem: a Biblia ma már minden kultúra alapja és tartóoszlopa, nincs jövő, mely nélküle nagy lehetne s ennek a Bibliának központi igéje ez: a zsidó nép Isten választott népe.

Félelmetes szépségben, borzalmas föntségben lón az Úr beszéde Mózeshez: „...A te Uradnak Istenednek szent népe vagy te: téged választott a te Urad Istened, hogy saját népe légy önéki minden népek közül, kik e földnek színén vágnak. Nem azért szeretett titeket az Úr, sem azért választott, hogy minden népeknél többen volnátok: mert ti kevesebben voltatok a többi népek között; hanem, hogy szeretett titeket az Úr és meg akarta őrizni az esküvést, amellyel a ti atyáitoknak megesküdt volt' (V. Móz. 7:6-9.) És miként a leáldozott nap újra felsüt minden reggelen, akként ez elhangzott ige is újra felcsendül az ótestamentum minden lapján pl.: „Most annakóáért ha figyelmetességgel hallgatandjátok az én beszédemet és megtartjátok az én szövetségemet, nékem lesztek minden népek felett kiváltképen való népem: mert enyim mind az egész föld. Ti pedig lesztek az én papiországom és szent népem. Ezek a beszédek, melyeket akarom hogy megmondj az Izrael fiainak.” Ismét V. Móz. 4:20: „Titeket pedig az Úr magához fogadott és kihozott titeket a vaskemencéből, azaz Egyptomból, hogy legyetek neki örökös népe, miképen e mai napon vagytok.” Újra V. Móz. 4:34: „Avagy mívelte-e azt valamely Isten, hogy elmenne és választana magának népet valamely nemzetség közül, kísértetekkel, bizonságokkal, csudákkal, haddal, hatalmas kézzel, kinyújtott karral és rettenetes cselekedetekkel...?” És lón az Úr beszéde csodálatos Ézsaiás profétához: „Íme az én szolgám, kihez én támaszkodom, az én választottam, kit az én lelkem kedvel, az én Lelkemet adom ő belé, a nemzeteknek ítéletet

szól.” (42:1.) Ismét lőn az Úr beszéde: „Ti vagytok az én bizonyosságaim, azt mondja az Úr, és az én szolgám, akít én választottam, hogy megtudjátok és higgyetek nekem...” (43:10.) És kitölttetik a kegyelem lelke Ézsaiás által: „És most Jákob, én szolgám, hallgas meg, és Izrael, kit én választottam, ezt mondja az Úr, a te Teremtőd, aki téged formál anyád méhétől fogva és segít téged: Ne félj én szolgám Jákob és én szerelmesem, kit én választottam, mert vizeket töltök ki a szomjúhozóra és folyóvizeket a szárazra: kitöltöm az én Lelkemet a te magodra és az én áldásomat a te gyermekeidre.” (44:1-3.) Hallgassuk Ézsaiást tovább: „És monda nékem (t. i. az Úr): Én szolgám vagy te Izrael, te benned dicsekedem.” (49:3.) Akiben az Úr dicsekedik, arra nem várhat kisebb feladat, mint amely írva van Ézsaiás 60:2-3-ban: „Íme a setétség beborította a földet és a homályosság a népeket! Rajtad pedig feltámad az Úr és az ő dicsősége terajad megláttatik. És járjanak a nemzetek a te világosságodban, a királyok pedig a neked támadott fényességben.” *Isten ügye és Izrael ügye teljes azonosságra emeltetik ez igékben:* „Az a nemzet, az az ország, amely néked nem fog szolgálni, elvész és azok a népek mindenestül fogva elpusztíttatnak.” (Ézs. 60:12.) De e súlyos Ítélet elkerülésére kegyelmi időben mindenki számára még megadatik az üdvösség lehetősége Ézsaiás 61:1 igében: „Az Úr Istennek Lelke vagyon én rajtam. Azért kent meg engem az Úr, azért kent meg engem, hogy a szegényeknek az Evangéliumot, a foglyoknak szabadulást és a megkötözötteknek a tömlőc megnyitását hirdessem.”

Íme a választott nép dicsősége, feladata és felelőssége.

*

És milyen ez isteni kisugárzás reflexe a világtörténet véres síkján? *Igazolják-e a történetek Istent?**

Az emberi kultúra első fellobanásai: a Tigris és Euphrat melletti államok, Aegyptom, Ős-Kína már csak a

*Nyomatékosan felhívom az olvasó figyelmét Szücs Ernő természettan-tanárral közösen írt cikkére: *Beteljesült jövőndölések*. Megjelent a Bethánia 1919. évi naptárában.

földrétegekben és múzeumokban élnek. Az Akropolisz orma kopár és Hellasz fénye a könyvtárakba menekült. Világhódító Róma a tankönyveké és a Caesarok gögje már csak filmekben pereg. Perzsák és arabok elkorcsosultak, keleti és nyugati gótok szétolvadtak. Nagy-India mozdulatlan, mint a Mont Everest. Volt Nagy Sándor, volt népvándorlás, volt világháború, népek ereje nőtt és fogyott, trónok emelkedtek és trónok omlottak, birodalmak keletkeztek és elmúltak, határok szélesedtek és szűkültek: *de mint a Sarkcsillag, elpusztíthatatlanul áll Izrael.* Igen, Izrael elpusztíthatatlan, mert elpusztíthatatlan Isten akarata és ereje. Isten, aki a csillagok nyáját tereli a végtelenség országútján kifürkészhetetlen cél felé és adta a csillagok közé a Napot, őserőnek és fénynek forrását, azonképen a népek nyájában kiválasztotta magának Izraelt, akaratának letéteményesévé tette és megtartja, erősíti, vezérségre alkalmassá teszi minden pusztulások közepette. Az ókori parányi zsidó nemzet életének folytonossága a szomszédos *hódító* és *zsarnoki* nagyhatalmak mellett Isten vezetése nélkül el sem képzelhető. És e folytonosság néha csak egyetlen prófétában, egyetlen szabadsághősben nyilvánult meg, de ennek a prófétának vagy szabadsághősnek akkora ereje volt, akkora *hite* és bizodalma, hogy ezreket és ezreket volt pótolni képes, ahogyan a gyűjtölencse forráságában is ezer napsugár rejtett melegsége perzsel. És Titusz császár beveszi Jeruzsálemet, a Templom romba dől, *Róma legbüszkébb diadalíve felépül*, a zsidó elindul vándorútjára, az egyik helyről elkergetik, a másik helyről is elkergetik, a harmadik helyről is elkergetik, mindenünnen kergetik és úzik. Hátramaradt sebesültjeiket és halottaikat veszett kóborkutyák gyanánt pogány kezek földelik el. S ha valahol meg is tűrik egy időre, ha a vendéglátó földet a kegy gyanánt megadott kis békességben föl is lendíti, az csak azért van, hogy egy csöndes, gyanútlan éjjel felgyűjtsák a gettót és hahotázva kergessék tovább. *És e bolyongást súlyosbítja, hogy maga Izrael soha egységes nem volt, a megpróbáltatások, katasztrófák és krízisek legrettenetesebb óráiban sem; pártokra*

szakadva civódott önmagával. Volt, aki gyáván beolvadt és beállt az üldözők közé, volt, aki azt mondta, hogy ez így tovább nem mehet, egész Izraelnek fel kell adni egyéni mivoltát és természetét. Hiába minden, Isten akaratának győzni kell és a legtöbben túrnek és mennek tovább. Az Izraelt sanyargató modern Aegyptomokra új alakban hull a tíz csapás, mint írva van Joél próféta könyvének végén: „De Egyptom pusztává lészen és Edomnak földje kietlen pusztaságra jut a Júda fiain tett gyötrelemért; mert ártatlan vért ontottak az ő földekben. És Júda örökké megmarad, és Jeruzsálem nemzetségről nemzetségre ...” És emlékezik ez az örök nép Hióbra: „Akit az Úr szeret, azt bünteti s örül, ha szenvedni látja”, emlékezik Salamonra is: „Ímé az igaz e földön megsanyargattatik.”

És aki Izraelt ki akarja pusztítani, az előbb fordítsa vissza a folyók folyását, merítse ki a tengert és oltsa ki a Napot. Ez inkább sikerülhet. Aki Izraelt ki akarja pusztítani, az Isten terveit akarja megváltoztatni.

Az Úrnak célja és terve van velünk, azért vagyunk még négyezer év után is itt annyi energiával és látens erővel, annyi alkotóképességgel és tehetséggel, hogy arra példa az emberiség történetében nincs s ami az Úr különös kegyelme, különös segítsége nélkül meg sem magyarázható.

Oh emlékezzünk, drága testvéreim. Emlékezzünk zseniális emlékezés őszerejével születésünk előtti időkre, menjünk vissza apáinkon és ősapáinkon át nemzetségről nemzetségre népünk múltjának e felséges pillanataiba. Most, mikor a Pokol kiszabadult hordái vihognak s különösen bennünket zsidókat sanyargatnak, tanuljuk meg *a Bibliát olvasni, a történelmet látni és higyjünk Isten ígéiben.* Júda örökké megmarad és Jeruzsálem nemzetségről nemzetségre.

Oh testvéreim, aki közülünk nem emlékezik, nem tanul és nem hisz, aki Isten ígéit nem érzi *személyes megbízatásnak*, aki nem érzi magát Istentől *kiválasztva*, az nem méltó arra a szent kegyre és *isteni feladatra*, hogy zsidó lehessen.

II. RÉSZ.

A ZSIDÓ NÉP ÉS ZSIDÓ EGYHÁZ NAGY ROMLÁSÁRÓL.

*„Nagy gonoszságot látok az Izrael hazában.”
Hós. 6:10.*

*„Mind a próféta, mind a pap vétkeztek, még
az én Házamban is megtaláltam az ő gonosz-
ságaikat, azt mondja az Úr.”*

Jer. 23:11.

*„Kiálts teljes torokkal, meg ne szűnjél,
mint a trombita emeld fel a te hangodat
és mondd meg az én népemnek az ő bűniüket
és a Jákob házának az ő hamisságukat.”*

Ézs. 58:1.

És most tekintsünk ezen isteni ormok *fényéből* emberi mélységek *sötétségébe*. Ó olvasóm, te kedves lélek, bárki és bármi vagy, bármilyen tisztet töltesz is be, engedd, hogy kézen fogva körülvezesselek abban a pokolban, amelyben élsz, nem dorgálással és fölénnyel, hanem egy megváltó szeretetnek a jegyében. Kérem Istent, hogy vegye le rólad a vak-ságot és süketséget lelki dolgokra vonatkozólag, tegyen látóvá és hallóvá, hogy a rettenetes romlás tudatára eszmélve igaz vágyakozás támadjon benned valami jobb után, hogy a te elégedetlenséged első lépés legyen a haladás felé.

*

* *

A mai zsidókat főleg *három csoportban* látod meg s mindegyik csoportnak külön-külön egységes, jellemző arculatja van.

Az első csoport ama zárt egységben élő zsidóság, amely főleg Lengyel- és Oroszországban él. Jellegzetes mivoltában minden e világban lévő zsidó megnyilatkozás kiapadhatatlan és ki menthetetlen gyűjtőmedencéje, minden e világban lévő zsidó virágzás szent őstalaja. Ebben a talajban voltak és vannak eltemetve az összes magok, ebből a talajból ittak az összes gyökerek. Ez a tömeg a törvénnyel és hagyományai-
val úgy le van horgonyozva, mint egy fatörzs, amely semmi szélben megmozdulni nem tud. Mint egy nagy hegy, amely mély, kiaknázatlan bányáival úgy oda van forrasztva a föld felszínéhez, hogy semmiféle földrengésben összeomlani nem tud. Ezen a mozdulatlan és megingathatatlan tömegen, amely ősi egyéniségét és népi sajátosságát csorbítatlanul meg-
őrizte, a Sivatag forró, szent éjszakája sötétlik. A fanatizmus,

amely a törvényhez láncolja őket, hasonlatos az elemi erőkhöz. Zárt egységében, hozzáférhetetlenségében és állhatatosságában ez a tömeg természeti jelenségek benyomását teszi. Szépen és helyesen mondja a próféta: „Kemény vagy és a te nyakad vasinakból áll és a te homlokod olyan mint az acél.” (Ézs. 48:4.)

És mégis... és mégis! E csoport bűnben és bűnnek él, amire vonatkozólag csak egy Buber-idézetet hozok fel:

„A mai zsidóság nagy romlása abban mutatkozik meg, hogy a hitélet megnyilvánulásai már annyira kiszakadtak őstalajukból, hogy a kapitalista szellem legalacsonyabb elfajulási formáival összeegyeztethetők. Utálatos számomra az emberek között a hadiuzsorás, akinek Istent nem kell megcsalnia, mert nem is ismeri, és a zsidó utálatosabb, mint a nem zsidó, mert a zsidó mélyebbre zuhan. De a legfelsőbb undort és megbotránkozást az kelti bennem, aki azt az Istent csalja meg, kit ismer és a tefilinnel a homlokán üzleti kilátásairól beszél... Néki kettős szövetsége van: szövetséget kötött Istennel és szövetséget kötött a Sátánnal s mindkét szövetség megfér egymással. De ez csak a legszembeötlőbb megnyilatkozás, a romlás innen fokozatosan behatol a lelki élet legszutilisebb mozzanataiba. S ki az közülünk, aki e bűnben való részvételtől tisztának mondhatja magát?”

*

* *

A zsidóság *második csoportja* az a tömeg, amely nem zárt egységben él, hanem a népek közé van beékelve. Mozgékonyabb, hajlíthatóbb és alkalmazkodóbb. Ez a csoport alkalmas arra, hogy a történelem és fejlődés hullámain felvegye s így ősi mivoltát az idők mindig változó követelményeinek megfelelőleg átszabja. Ezek a zsidó községek, helyesebben egyházközségek, ama első csoportnak, ama legyökerezett, mozdulatlan törzsnek mintegy a világba kihelyezett tapogatói. Talán a létért való küzdelem rejtett törvénye, talán a létfenntartás ösztöne akarja így, hogy e tapogatók éber

szemmel nézzék és hallgassák az idők szavát. A világ e tapogatókat olykor jól megdöngeti és megszurkálja, de utána ad is időt a gyógyulásra, hogy magukhoz térjenek s majd elbírák az újabb döngetést. Ezen egyházközségek alkalmasak arra, hogy az egyetemes zsidóság reprezentánsai legyenek a világ előtt, hiszen a világ ezekkel érintkezik, ezek révén vesz tudomást rólunk. De ezen kifelé való hatáson kívül, amely helyzetükből önként adódik, a zsidó egyházközségnek főleg *befelé irányuló célja* van: a zsidó közösség fenntartása, ápolása, irányítása.

Ezzel a csoporttal már behatóbban kell foglalkoznunk. És ez megtörténik akkor, ha csak egyetlen ponttal jól megismerkedünk. Ez a pont a *rabbinizmus*, amelynek természetrajzára áttekintő pillantást vetünk.

A zsidó rabbinizmus mai állapotának *mély történelmi gyökerei* vannak s ha egyik-másik gyökérszálat alaposan megvizsgáljuk, fájdalommal ismerjük fel a Sátán magvetését. A legkompetensebb véleményt, Prof. Dr. Gottlieb Klein stockholmi rabbi, a nem zsidó tudományos világban is általánosan elfogadott történelemtudós szavait idézem: ^wA Haszoneusok, vagy Makkabeusok papi nemzedékének csodálatos felkelése Antiochus Epiphanes syriai király ellen, aki a zsidó népet ki akarta pusztítani, következményeiben végzetes volt Izraelre. A Makkabeus fejedelmek, a vallás hivatott őrei, mindjobban elvilágiasodnak. A magas politika iránt jobban érdeklődnek, mint Mózes törvényei iránt, A Makkabeus uralkodóházat a papi rend, a „zsidó arisztokrácia *szadduceusok* néven vette ...körül. A szadduceusok a Salamon király alatt szolgált Cádok pap utódainak mondták magukat. Minél inkább növekednek hatalomban és befolyásban, annál mélyebbé válik erkölcsi bukásuk. A mózesi törvények által biztosított jogaik alapján a szegény népet a legbrutálisabb módon szipolyozzák, ki. Ezen önző papság gyalázatos tevékenységét eléggé ösmerjük Josephus Flavius és a rabbik írásaiból, a zsoltárokból és az Újszövetség tudósításaiból. Csak egy némely dolgot állítok itt össze a Chanan papi nemzet-

ségről, mert e család szégyenletes dolgai a legismertebbek. Isten helyett a Mammonnak szolgáltak. A hittel visszaéltek, a hitet ocsmány önzésük ürügyéül használták. Áruházait az Olajfák Hegyén nyitották meg, amely híddal volt összekötve a Templom-heggyel. Itt árusították az istentisztelethez szükséges cikkeket, különösen galambokat, amelyek mint tisztulási áldozatok keresett cikkek voltak. Azok, akiknek joguk volt tiszta és tisztátlan felett ítéletet mondani, szaporították azokat az eseteket, amelyekért galambáldozatot kellett bemutatni, hogy nagyobb legyen a kereslet e nélkülözhetetlen áru iránt s hogy az ár felszökjön. Ily módon megtöltötték zsebeiket, nem törődve a szegények bajával, akik a szükséges összegeket nem tudták előteremteni. Chananról még többet is tudunk. Ő és méltó veje Kajafás játszották tudvalevőleg a főszerepet Jézus elítélésénél. Tehát *ilyen jellemű emberek, ilyen papok kezében volt a nép vallásos vezetése. Ők voltak a nép hivatalos képviselői s miután előjogaikat az írás biztosította, jó úton haladtak affelé, hogy a próféták munkáját az Ige beteljesítésében tönkretegyék.*"

A stockholmi rabbi több mint harminc évig tanulmányozta a régi időket, én csak tizenkét évig a mi korunkat, de tudom, hogy ma ugyanott tartunk; ahol a szadduceusok idejében. Formailag sok minden történt, de lényegileg ez volt a helyzet az egész időn keresztül. A tisztulási folyamat szörványosan megindult ugyan, de mellékösvényekbe fulladt. A leghatalmasabb a nemrégén dicsőségesen fellobbant chasszidizmus volt, amelynek gyászos végét Buber így jellemzi:

„A mammonizmus, amely az isteni testvériség ígéje és cselekedete által már-már legyőzött, újlag mindenüvé befészkelte magát, még a község élvezető közötti szent viszonyt is megrontotta és aláásta a cadik tekintélyét. De az alkalmazkodás romboló jelentősége a későbbi chasszidizmusnak a nyilvános élethez való viszonyában, a politikában mutatkozott meg. Hogy a vallás gyakorlásának zavartalan szabadságát biztosítsák, lemondtak a zsidó ethos mindenéje)való hangoztatásáról és eladtak magukat a mindenkor uralmon

levő hatalmasoknak: utálatgerjesztő példája az alkalmazkodás által való végemnek. A zsidó szellem a gólusz hatása alatt Isten” országának magas megkockáztatásától a legalacsonyabb megalkuvás gyalázatába süllyedt.”

Ez a mai helyzet.

És hogy e helyzet tarthatatlanságát belássuk, vegyünk a halálos betegség sok tünete közül csak egyetlenegyét jól szemügyre. *Amellett, hogy a papok fix jövedelme már Mózes könyveiben meg van állapítva, szigorúan el van tiltva az ajándék. Ez a tilalom oly szigora, hogy a Szentírás sok helyén nyomatékkal visszatér:* „Ajándékot el ne végy, mert az ajándék elvakítja a szemeseket és elfordítja az igazak ügyét”. (II. Móz. 23:8.) „Ne kövessetek el igazságtalanságot az Ítéletben, ne nézd a szegénynek személyét, se a hatalmas személyét ne becsüld”. (III, Móz. 19:15.) „El ne fordítsd az ítéletet, személyt se válogass, ajándékot se végy, mert az ajándék megvakítja a bölcsek szemeit és elfordítja az igazak beszédét”. (V. Móz. 16:19.) „A király ítélettel erősíti meg a tartományt, aki pedig ajándékot vészen, elrontja azt. (Péld 29-4) Stb. A rabbi a hívőnek nemcsak lelki pásztora, nemcsak 'tanítója, hanem *bírása* is- Csak a szétszóródás kényszerhelyzete, a népekbe való jogi beolvadás állapota hozza magával, hogy a rabbi a bíraskodás alól gyakorlatilag fel van mentve. De Isten felkentjének erkölcsi értelemben továbbra is megmarad a bíraskodás joga, sőt *kötelessége*. Már most ott áll a hívő előtt az isteni ígék ezen letéteményese az élet főbb mozzanataiban: körülmetélés, barmicvo esküvő, válás és temetés alkalmával. Ezekért akciókért a hívőktől külön „ajándék” jár, a gazdagoktól több, a szegényektől kevesebb. Ezeknél a *mozzanatoknál van I-ső, II-od és III-ad osztályú taksa*. Ott áll a pap a koporsó előtt; arról, aki benne pihen, nem sokat tud, de arról a magas összegről, amelyet a beszédjéért már előre kapott, annál többet. *Ez a pénz kötelez s most már zengzetes dicséreteket kell mondani, akár megérdemli az illető, akár nem* A pontos fizetőnek pontosan kell szállítani. *Íme a bírák, akiknek ítéletét*

az ajándék elfordítja. Ha a gyászoló a hitközségnél megbeszéli a temetés költségeit pl. egy I-ső osztályú temetés alkalmával, a hivatalnok az összeget sokaló feleknek ezt mondja: „A hitközségnek ennyi meg ennyi jár, a főtisztelelendő úrral tessék külön „alkudni”. Én tudok egy ilyen alkuról. Mikor a gyászolók a rabbtól megkérdezték, mennyibe fog az adott információk után a prédikáció kerülni, ezt a választ kapták: „Amennyit az urak jónak látnak”. Az urak kevesebbet látnak jónak, mint amennyit a rabbi várt. „Uraim, ez kevés”, szolt újra a rabbi. Erre megkezdődött egy alku, nem olyan, mint egy előkelő üzletben, mert ott szabott árak vannak, hanem mint a vásáron. Végre megegyeztek. *És ebbe az üzletbe bemegy Istet felkent szószólója, akinek bárkinél jobban kell tudni, hogy Isten előtt nincsenek I-ső, IIod és III-ad osztályú lelkek.* Én egyszer öriztem egy halottamat a temetői halottasházban reggeltől délig-s ezen idő alatt megfigyelhettem az egész üzemet. Láttam I-ső osztályú temetések a nagyteremben, kivilágítással, kóruossal és a főtisztelelendő úr *hosszú* búcsúztatójával, láttam III-ad osztályú temetések is a kisteremben, kivilágítás és kórus nélkül, a (segédrabbi) *néhány kísérő szavával.* És amikor a gyászolók a temetés után a segédszemélyzetnek kiosztották a borralókat, mikor láttam a pénz után nyújzó kapzsi kezeket, minden csepp vérem az arcomba szökött a szégyen miatt. — És egy ilyen I-ső osztályú temetési beszéd másnapján, egy ilyen I-ső osztályú honoráriummal a zsebében kiáll a rabbi a szószékre és a retorikai pathos legmeggrázóbb fortissimóján kiált egy bibliai idézetet, amely akár ez is lehetne: „És megparancsolta az Úr Mózes által: Ajándékot el ne végy, mert az ajándék elvakítja a szemeseket és elfordítja az igazak ügyét.” S ha lelép a szószékről, szobájában talán már újra várják porig sújtott zokogó gyászolók s újra kezdődik az alku, vájjon mennyibe kerül majd a szónoklat? *Ó üzlet és pogányság, képmutatás és hazugság!* Íme ezekre mondja az Úr Ézsaiás által: „A te írásmagyarázóid elhajlottak éntölem.” (43:27.) Íme újra értelmet nyer Jeremiás fájdalma: „Kicsiny-

től fogva nagyig fősvényiségnek adták magukat, a prófétától fogva a papig mindnyájan hazugság cselekedői.” (8:10.) Újra értelmet nyer az íge, amely írva van Jeremiás 23:9-12 részben:

„A prófétákért megkeseredett a szívem énbennem, minden csontjaim megmozdultak, olyan vagyok, mint a részeg, mint az az ember, akit a bor meghatott, az Úrért és az ő szent igéiért! Mert a föld betölt paráznákkal, mert a hamis esküvés miatt a föld elpusztított, a pusztának mezeje elszáradott, futnak a gonosz dolgok után és az ő hatalmaságuk hamis! Mert mind a próféta, mind a pap vétkeztek, még az én házamban is megtaláltam az ő gonoszságukat, azt mondja az Úr! Azért az ő utuk lészen olyan, mint az igen sikos út a setétben, megbotránkoznak és elesnek, mert háborúságot hozok őreájok, az ő meglátogatásoknak esztendejét, azt mondja az Úr.”

Hogy a rabbinizmus mai *tarthatatlan helyzete* kiütöközz és világosabb legyen, fel kell említeni, hogy a rabbinak lett volna *más történelmi példaképük is*, ha ugyan akarnák Őket követni. *Grätz említi nagy zsidó történelmi művében, hogy a zsidó nép nagy szellemei a vallási, a tant soha nem tekintették kenyérkereseti pályának, soha nem éltek vissza e téren anyagi haszonért.* Júdea és Babylonia nagy tanítói községeikben *független* férfiak gyanánt működtek, akik kenyérüket földműveléssel, vagy más *világi* foglalkozással keresték. Rabbi Jochanan ben Sakkai negyven évig *kereskedő* volt, Rab Huna jelentős babyloniai tanítómester *földműveléssel* foglalkozott. *A középkor rabbinusai bűnnek tekintették, ha valaki közülük fizetést húzott a községtől.* A híres Maimonides fivérének kereskedésében dolgozott, később orvos lett s egy levélben azt írja kedvenc tanítványának, hogy *ne fogadjon el a községtől semmit, keresse kenyerét más foglalkozással, a Tórának szolgáljon szabad emberként.* Rabbi Jákob ben Áscher és Rabbi Simeon ben Zemach Duran híres spanyol

zsidó tanítók *ingyen* működtek s utóbbi sajnálkozással írja egyik munkájában, hogy egy ízben az üldöztetések alatt bért volt kénytelen elfogadni.

Az összes felsorolt példák a Krisztus utáni I—XIV. századokból valók. *Az ótestamentumi időkben papoknak és levitáknak csak azért volt bizonyos jövedelem megállapítva, mert földbirtokból és minden örökségből ki voltak zárva,* (IV. Móz. 18:24.) s így elestek az akkori idők foglalkozásaitól, a földműveléstől és állattenyésztéstől. A modern idők bizarr alakulásában az akkor megállapított jövedelem havi fix fizetés gyanánt jelentkezik. Ez még menthető, bár ma már *szabadon áll* a levita előtt a földművelési, ipari, orvosi, tanári s egyéb pálya s az *őszinte* függetlenségre törekvő rabbiknak erre meg is volna az alkalmuk.

De semmiképen nem menthető s a legnagyobb felháborodással utasítandó vissza az a szomorú berendezés, hogy rabbik kalmár módjára bocsátják áruba azt, amit Isten ingyen kegyelméből gazdagon nyújt mindenkinek. Jellemző a zsidóság nagy romlására, hogy a nép vakságában ezt az állapotot már egészen természetesnek tartja. Aki ezen eléggé meg nem bélyegezhető fertőbe tüzetesebben be akar tekinteni, az olvassa el Jacob Obermayer „Modernes Judentum im Morgen- und Abendland” című könyvének IV. fejezetét. (Rabbiner und Vorbeter einst und jetzt).

Ó testvérem, szorongatott drága lélek, ezt megírni nem könnyű dolog. Ezt megírni fáj. A rabbik között rokonaim, jótevőim, barátaim vannak. És nem is személy szerint szólok ellenük. Az igazság mindenek felett. Ezt a fejezetet igazán jól egy rabbi tudta volna megírni, mert amit felsoroltam, az csak egy része mindannak, ami egy rabbi életében incompatibilis a Bibliával. Évekig vártam, évekig vizsgáltam magam: hátha tévedek, hátha nem így van. Olvastam a Bibliát újra meg újra: hátha ennek mind így kell lenni. És éppen azért, mert a Bibliát olvastam, tudom mindezeket. Mert a Biblia mint valami varázstükör minden kételyre, minden kérdésre válaszol. Igazságot vetek, hogy az Úr mér-

hetetlen kegyelmét arathassam. Mert itt az ideje, hogy megkeressem az Urat mindaddig, amíg igazságok esőjét adja rám.

Tizenkét évig dült bennem a harc s ma nem létezik oly synhedrin, nincs oly emberi tekintély, amely előtt meg tudnám változtatni e szent meggyőződésemet: nem közvetítheti az igazságos örök Istent, nem közvetítheti Isten igéjét oly egyén, aki *a honorarium mértéke szerint több vagy kevésebb* tiszteletben részesíti az Isten előtt *egyenlő* elbírálásban részesülő híveket. Igazságos és becsületes dolog-e az, hogy én egy gazdag embert, lett légyen bár a legnagyobb pogány s a legnagyobb fukar, nagy pompával és dicsérettel, sok énekkel és áldással kísérjek életének egyházi segédletet kívánó mozzanataiban, *csak azért, mert bőségesen megfizeti*, — mi alatt a község szegényének, lett légyen bár a legjámborabb és leghűségesebb lélek, még jó, ha kegy gyanánt III-ad osztályú temetés jut? Igazság és becsület-e az, ha egyes rabbik barmicvo alkalmával azon áldáson kívül, amelyet a templomban *minden* léleknek osztanak, még az illető ház dúsan megterített asztalánál *külön áldást* osztogatnak — *külön honorariumért?* *Hát árucikk-e az áldás és az igehirdetés?* Hát valóban igaza volna a nagy költőnek: „Kövér papok árusítják az Istent?” És tudok egy rabbiról, aki egy nyilvánvaló bűnök miatti öngyilkost nem akart eltemetni, — de aki néhány év múlva egy ugyancsak nyilvánvaló bűnök miatti *gazdag* öngyilkosnak olyan temetési szónoklatot tartott, hogy Rabbi Akibát sem lehetett volna különbül elbúcsúztatni.

S milyen gyenge az az érv, hogy a hitközség a pénzt jótékony célra fordítja! Mintha Isten előtt értéke volna az ilyen adománynak! Vájjon kitörölhető-e a Szentírásból a II. Móz. 25:2 ige: „Szólj az Izrael fiainak, hogy vegyenek az ő vagyonukból és adjanak nékem ajándékot. Minden embertől, akinek szíve *szabad akarat* szerint hajol az adásra, vegyetek nékem ajándékot.”

Tizenkét évig hányódtam e sekélyes vizek rosszillatú habjai felett és vártam, hátha akad egy rabbi, aki így kiált fel:

Már nem bírom tovább! Már nem bírom tovább elviselni a sok képmutatást, hazugságot és megalkuvást. Én, Isten felkentje, nem tűrhetem tovább, hogy száz és száz esetben Isten parancsait megszegjem és eláruljam harminc pénzen. Én, Isten szentje és választottja, nem tűrhetem tovább, hogy mástól is függjek, mint Istentől. Én, Isten szentéletű szolgája nem lehetek egyben szolgája egy más úrnak is, tudniillik a Mammonnak. Én csak Istennek és Istenért élhetek, nem pedig Istenből. Én csak Istentől függhetek és ezt a drága függetlenségemet megszerzem magamnak, még akkor is, ha mezítláb kell járnom és ennivalóm csak száraz kenyér, még akkor is, ha a Pusztában kell bujdosnom és ruhám teveszőrből való, eledelem pedig sáska és erdei méz, mint ama Jochannané, aki 2000 évvel ezelőtt hirdette az ígét Júdeának pusztájában, mondván: Térjetez meg! Közel van Isten országa!

*
* * *

Mélységes csend. *Egyes szórványos, tiszteletreméltó esektől eltekintve* a rabbik felől semmi nesz nem hallatik. Legföljebb a gyorsvonat robogása, amely Karlsbadba röpíti őket, legföljebb az autó zúgása, amely a temetőbe visz az I-ső osztályú szónoklat megtartására. S mialatt a fürdőhelyeken negédesen zeng a zene, mialatt cseng az arany s telik a zseb az I-ső osztályú szállítások prompt árából: a Szentföld forró sivatagában még folyik a Jordán, amelynek partján egyszer vándor koldusok pihentek Istennel és az Igével telve. Ezek a vándor koldusok, akik sáskából és erdei mézből éltek, Izrael nagy prófétái voltak! Ó testvéreim, hallgassuk a sivatag zúgását, hallgassuk Ezékiel próféta igéinek haragos viharát:

„És lőn az Úr beszéde énhozzám, mondván: Embernek fia! Prófétálj az Izrael pásztorai ellen! Prófétálj és mondd meg azoknak a pásztoroknak: így szól az Úr Isten: Jaj az Izrael pásztorainak, akik magukat legeltetik! Avagy nem az-e a pásztorok tiszte, hogy a juhokat legeltessék? A kövérít megeszitek, a gyapjújával ruházzátok magatokat, ami meghízott» azt ölitek meg, — a juhokat pedig nem legeltettétek! Az

erőtleneket nem erősítettétek, a beteget nem gyógyítottátok, a megtöröttet nem kötöztétek és az elesettet vissza nem hoztátok, az elvesztett meg nem kerestétek, hanem keményen és kegyetlenül uralkodtatok őrajtok. És eloszlottak idestova az én juhaim és elhagyattak megételére minden mezei vadaknak és ide s tova elszéledtek.” (Ezékiel 34:1-5.)

Ezek után nem csodálkozhatunk, hogy van még egy *harmadik csoport*, amely az elsőnek, de különösen a másodiknak egyes *elszakadt* egységeiből áll. Ezek, miként az őszi fák hulló levelei, libegnek és peregnek egy ideig a levegőben, még nem tudják hová fognak esni, de a szél valahová csak leteszi őket. Ezt a típust jól ismered. Elvből felekezeti nélküli, vagy az egyházi adó miatt lép ki a hitközségből. Esetleg alkalmazkodásból felveszi a katolikus, vagy református vallást. Valamiképen csak elhelyezkedik. A népek ligájában ő a nép, a „soha többé háborút” című mozgalomban ő a háború. Szeret sakkozni és utazni, ismeri az egész világ-irodalmat, hálószekevényén ott találsz Peter Altenberg műveit és a Bevezetést a budhizmusba. A Bibliát elvből nem olvassa. Ismeri a művészetek történetét, cseveg okkultizmusról és japán etnográfáról. Az afganisztán parlamentben nem nyújthatnak be oly törvényjavaslatot, amelynek jelentőségét ne ismerné fel. Jól ismeri a Piramisok történetét és régi Egyiptom alkotmányát, de a mózesi törvények jelentőségével elvből nem foglalkozik. „A zsidóság adta — írja Bíró Lajos — minden új kulturális érték közönségét, de a zsidóság adta azokat a fellibbent lelkű szédülteket is, akik kinyilatkoztatás-ként hallgatnak mindent, ami csak harsogás és akik a szoknyanadrágot ép oly hisztériával tudják megváltó igeként üdvözölni, mint a budhizmust. Emberek, férfiak és nők, akik az életörömöt nem ismerik és akik az életörömöt szenzációkkal akarják pótolni (mintha valaki friss víz helyett időnkint egy adag kokaint hörpintene fel). — A mellékeset a lényegessel összekeverők, a járulékosat a fődolgtól megkülönböztetni nem tudók, akiknél annál kínosabban látszott, hogy korunk-

nak nincs már kultúrája, minél lihegőbben erőlködtek, hogy kultúrértékkel egyék magukat tele.”

E típus egész életének főigyekezete, hogy zsidó mivoltát eltüntesse. De környezete, amelyért magát megtagadta, nem hálás neki. Ha a társaságban valaki kérdezi felőlük: ki ez az ember, akkor a válasz ez: egy zsidó; *azonkívül* tanár, matróz, vagy vezérigazgató. Azonkívül! E típus kialakulását, komikumát és tragikumát megrázóan festi Bíró Lajos „A zsidók útja”-ban, amelyből még idézni kell a következőket:

„A kikeresztelkedett zsidók között vannak derék, sőt kiváló emberek. De a zsidóság legszemetebb példányai bizonyosan közöttük találhatók. Kikeresztelkedett zsidó ivadékaik vannak kiváló, sőt nagy emberek, de senkit nem fenyeget úgy az erkölcsi megbillenés veszedelme, mint ezt a második generációt. A második generáció igenis adhat nagy embereket, de a valószínűség az, hogy ilyen botorkálókat, szegény dadogókat, száználmas hazudozókat, erkölcsi nihilizmusba sülyedt gerincteleneket ad. — És mit szóljunk azoknak a sorsához, láttam mostanában néhány ilyen példát, akik nemcsak beleszülettek a kereszténységbe, hanem felnöttek őszinte vallásosságban, egy betűhöz nem tapadó, de mély evangéliumi hitben. És mire ifjúkort értek, egyszerre csak felhangzik ellenük a hep-hep, egyszerre csak rajtuk van a Judenstämmling bélyege, egyszerre csak kizárják őket innen és onnan, mert zsidóivadékok, és a nekikrontó gyűlölet még tajtékozabb, mint az, amely a zsidók ellen támad. — És egyházuk papjai egyetlen szót sem emelnek mellettük, egyetlen hangot ki nem ejtenek a vigasztalásukra, hanem, ha jól megy, még vezérkednek az ellenük folyó hajszában. — Oh, köszönöm, inkább egy sárga foltot a melleme, akkorát, mint egy malomkő. Inkább kaftánt húzok fel a vállamra és inkább tincseket növesztek a halántékomra.”

Oh igen, igaza van Bíró Lajosnak, inkább egy sárga foltot a melleme, akkorát, mint egy malomkő, inkább kaftánt húzok és tincseket növesztek, mintsem hogy ez a sors várjon reám!!

És amíg ez a típus él, nincs különösebb baj vele. De ha egyszer meghalnak s el kell temetni őket, mutatkoznak egynémely nehézségek. Mielőtt a föld alá kerülnek, a föld felett a Nap örök világosságában még egyszer meztelenül ki mutatkozik életük teljes nyomorúsága. Nem mintha a temetés fontos dolog volna, de a gondolkodás és ítélkezés kényszerhelyzetébe hozza a visszamaradtakat. Népgyűléseken és bálon, színházban és ötóra teákon össze-vissza vannak az emberek, eredetre való tekintet nélkül. De a temetőben, fájdalom, csoportosítva vannak, nem nagyság, tudás, nem életkor, hanem eredet szerint. Ez lehet hiba, de mindenesetre tény. Ha a halott katolikus vagy református volt, mit mondjon az a katolikus vagy református pap? Hogy jó keresztény volt? Ez nehezen megy. És ha véletlenül még zsidó maradt az illető, mit mondjon a rabbi? Hogy jó zsidó volt? Ez még nehezebben megy. És ha felekezeten kívüli volt? Ez a legnehezebb eset. De prédikálni kell, mert a család sokat fizet s nem tűrheti, hogy az illető prédikáció nélkül szálljon sírba. Mit mondjon hát, mondjuk a rabbi? Hogy az elköltözött jó sakkozó volt? Hogy sok újságot olvasott életében? Ezt nem lehet. Hogy okos, művelt, szorgalmas volt? Ez kevés egy olyan szónoklathoz! Utolsó mentőötlet a jótekonyság, a humanizmus, de akkor kisért, hogy az illető többnyire közismert fukar volt. Bizony mindez oly kínos, hogy család, rabbi, jóbarát csak a legnagyobb verejtékezés árán, szemlesütve és feszengve tudják a problémát valahogy megoldani.

Oh valóban, itt csak Ézsaiás prófétái lehet a *méltó szó*: „Halljátok meg Egek és vedd füleidbe Föld, mert az Úr szól: Fiakat nevelék és azokat nagy méltóságra emelem, ők pedig éntőlem elszakadának! Az ökor esméri az ő Úrát, és a szamar az ő urának jászlát, az Izrael pedig nem ismeri az ő Úrát, az én népem nem veszi eszébe magát! Oh gonosz nemzetség, hamissággal megterhelhetett nép, gonosz mag, nemtelen hitvány fiak, elhagyták az Úrat, felbosszantottak az Izrael Szentjét, hátratétek az Istentől!” (Ézs. 1:2-4.)

*

* *

Nézz körül. Nézz körül és ismerd meg a *talajt*, amelyen állsz, a *légkört*, amely körülvesz, a *zászlót*, amelyet követsz. Ismerd meg magad teljesen. Oh azt hiszed, hogy Isten arra választott ki minket, amit e hanyatló kor zsidósága tesz és jelent? *Ez* volna hát Isten terve és célja, *ez* volna a kiválasztottság feladata, *ez* volna a felséges Ígéretek teljesítése? Oh gondold meg, hogy Isten évezrek óta megtart téged nyitott poklok felett s évezrek óta gyarapít téged, védve az enyészet hidegségétől. Gondold meg, hogy Isten a próféták által nagy ígéretekkel tett nekünk s általunk a népeknek, gondold meg, hogy Isten egész tekintélyét, egész hitelét *tette* kockára azáltal, hogy bennünket kiválasztott, hogy bennünket minden népek tanítómesterévé tett! Hát *ezért* történt volna mindez? *Ezért*, *erre* a célra marad meg Júda örökké és Jeruzsálem nemzetségről nemzetségre? *Ezért* küldött Isten jeleket, *ezért* tett csodákat velünk? *Ezért* nyilatkoztatta ki magát a Hóreb hegyén? *Ezért* adta a törvényt és a törvény betöltését? És *ezért* volt a zsidó nép világ üldözöttje, népek koldusa, hontalan vándor két évezreden át, hogy most *így* tartsa fenn Isten tekintélyét?

* *

Oh Atyám Istenem, az én elveszett lelkem a Te szent lelkedhez kiált segítségért! Szomjúhozom és éhezem a Te igazságodat, de mivé lettek a Te néped pásztorai és írásmagyarázói, jaj mivé is lettek? És mivé lettünk mi, Izrael háza, a Te választottaid, jaj mivé is lettünk!? Régi oltáraink összedőlve, régi dicsőségünk gyalázatra fordult, a Te neved elhagyatik és káromoltatik Tennen gyermekeid által. Ó Atyám Istenem, kegyelmezzél meg nekünk a Te irgalmasságod szerint, gyűjtsd meg a mi nagy sötétségünkben a Te nagy világosságodat, add a mi gyenge lelkünknek a Te szent lelked erejét és mutasd meg a Te utadat. Ó Atyám Istenem, *vált*s meg minket e romlásból és halálból a Te ígéreted szerint! Adj erőt és bátorságot, hogy semmitől meg nem rettenve léphessek a Te felségesen kiszabott utadra s hogy polgára lehessenek a Te országodnak! Én csak a Te nevedet félem és semmi mást a világon, segíts meg engem! A Te bizonyosságaidhoz ragaszkodom, oh Uram, ne hagyj megszegyenülni \

III. RÉSZ.

CION, AZ ÚR ÍGÉRETE ÉS BEVÁLTÁSA

„A te kőfalaidra, oh Jeruzsálem, őrizőket állítok, kik éjjel és nappal szüntelen ne hallgassanak: ti kik az Úrról megemlékeztek, ne hallgassatok. És addig meg ne szűnjetek tőle, míg nem megújítja és míg nem Jeruzsálemet dicséretessé teszi e földön. „ *Ézsaiás 62:6-7.*

„Jeruzsálem, Jeruzsálem, ki megölöd a prófétaikat és megkövezed azokat, kik tehozzád bocsáttatnak, mennyiszer akartam egybegyűjteni a te fiaidat, miként az anyamadár fiókáit egybegyűjti szárnyai alá — és nem akartátok? íme azért a ti házatok puszta lészen. Mert mondom néktek, hogy ez időtől fogva nem láttok engemet, míg nem ezt mondjátok: Áldott aki jött az Úrnak nevében.”

Máté 23:37-39.

„A zsidóság mai életének legjellemzőbb vonása a radikális visszatérés a kétezer éves múlthoz. A cionizmusnak, amely hódítva járja végig a világ zsidóságát, szimbolikus jelentősége van, több még annál is, hogy Palesztinában nemzeti otthona legyen a zsidó nemzetnek. A zsidóság radikálisan szakítani akar mindazzal, ami Titusz óta és Hadriánusz óta történt, a zsidóság szakítani akar a középkorral és az újkorral egyformán, a ghetto lázas betűimadásával épenúgy, mint az újkor hirtelenkedő „aufklarizmusával” és naiv buzgóságú asszimilációs törekvésével. A zsidóság keresi önmagát, keresi a lelkét és ott akarja folytatni életét és világhistóriai munkáját, ahol kétezer évvel ezelőtt elhagyta”.

Íme az emelkedett szempontú történetíró látása, ahogy Bíró Lajos idézett művében olvashatjuk.

Kétezer évvel ezelőtt Cion az akkor ismert világ keringető központja volt. Nem Róma, hanem Cion. A Mons Capitolinuson ugyan még lobogtak a fáklyák s még áldoztak Jupiter Omnipotens szobra előtt, de Sión Hegyén, az Olajfák Hegyén és a Koponyák Hegyén vulkánok törtek föl győzedelmes fénnel. A caesarok pompás kertjeiben jól ki lehetett pihenni az akkori világháborúk sebeit, — de hol vannak azok a kertek? Ha az emberiség igazi békeséget keres, ma is Jeruzsálemre néz, ma is az Olajfák Hegyére tekint. Júda örökké megmarad és Jeruzsálem nemzetségről nemzetségre. Kétezer évvel ezelőtt az akkor ismert világ minden helyéről minden elmozdítható kincset Rómába vittek, — de hol vannak ma már azok a kincsek, hol van az a Róma? Az Olaj-

fák Hegye pedig ma is ontja még kincseit a ma ismert világ minden helyére, ma még inkább, mint akkor, kincseket, amelyeket sem vásárolni, sem rabolni nem lehet, kincseket, amelyeket mégis *mindenki* megszerezhet kiapadhatatlan bőségben, mert az üdvösség a zsidók között támadott. Róma csak emlék, de Cion még reménynél is több: bizonyosság. Éppen a rómabelieknek írja Pál, idézvén a csodálatos prófétát: „És így az egész Izrael megtartatik, mint meg vagyon írva:

Eljő Cionból a Szabadító és elveszi a Jákobnak bűneit”.

*

*

*

Az az életnyilvánulás, az az őserő, amellyel a mai zsidóság az örök élet ritmusába kíván kapcsolódni, a *cionizmusban* ölt testet. Túl azon a pillanatnyi szükségleten, hogy a zsidó nép egyes csoportjai halálos veszedelmük miatt rá vannak utalva a nemzeti otthonra, túl emberi mozgalmakon és politikán a Szentföld ügye ma a legnagyobb probléma és feladat. A mi népünk történetében történelemfeletti erők működnek és az egész világtörténet négyezer év óta csak remegő gyűrűk a zsidó történelem hulláma körül.

Ahogy az életbe induló gyenge ifjút kíséri anyjának csókja, apjának intelme, úgy kíséri az örök életbe induló zsidó népet ez ige, amelyet mondott az Úr Mózes által: „Bizonyosságul hívom ma ellenetek a mennyet és a földet, hogy életet és halált adtam élőtkbe, áldást és átkot: válasz annakokáért az életet, hogy élhess mind te, mind te magod, hogy szeressed a te Uradat Istenedet és hogy engedj az ő szavának és ragaszkodjál hozzá, mert Ő a te életed és a te életednek hosszúsága; hogy lakozzál azon a földön, amelyről megesküdt az Úr a te atyáidnak, Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak, hogy nekik adná azt”. (5. Mózes 30:19—20.)

A Szentföldet, amelyet elvesztettünk, Isten újra népünknek ígerte. S aki tudja a kortörténet közeli, gyors jelenségeit nagy távlatok hegycsúcsáról szemlélni, az elgondolkozhatik azon a jelenségen, hogy a Szentföld a Bibliától legtávolabb álló nép kezéből egyetlen kardcsapás és egyetlen csepp vér nélkül újra a választott nép birtokába került. Egyetlen kard-

csapás és egyetlen csepp vér nélkül oly korban, amelyben egy-egy talpalattnyi földért a polgárok százezreit áldozták fel. Ez a *kegyelmi* tény, amely korunk legsodálatosabb eseménye, igazolja és előtérbe hozza a Bibliát. A még szét-szóródás állapotában lévő zsidó nép kezébe visszaadott Szentföld oly jel, amely arról tanúskodik, hogy az Úr nem feledkezett meg rólunk, ha mi meg is feledkeztünk róla. A cionizmus zseniális vezérei, akár tudatosan, akár tudatlanul, eszközei az Úrnak, aki szavát megtartja és terveit keresztül viszi. A történelem egy szent, új korszakának emberfeletti hőszai ők, akik azonban nem erejükkel, hanem hitük által értek el mindent. Szerte a világon a zsidó nép egyes tagjai a visszakapott Szentföld újjáépítéséért hoznak lelki és anyagi áldozatot, nem is sejtve talán, hogy egy új bibliai kor reggelén élünk. Aki pedig a Szentföld újjáépítése ellen küzd, — mert vannak ilyenek is — az talán nem is sejtí, hogy Isten ellen küzd. *Mert Ciont az Úr ígérte, ő is adja vissza s ezt emberi erővel megakadályozni nem lehet.* Júda örökké megmarad és Jeruzsálem nemzetségről nemzetségre.

És mert a legfőbb törvénykönyv Isten ígéje és az igazi történelmi könyv a Biblia, vizsgáljuk meg az errevonatkozó isteni kinyilatkoztatások néhányát, vizsgáljuk meg, hogy milyen *feltételekhez* van kötve Cion teljes visszaadása s hogy milyen *következményei* lesznek.

„Mindazáltal, mikor beteljesednek rajtad mindezek, az áldás és az átok, melyet elődbe adtam néked, ha megemlékezendő elmédben minden pogány népek között, akik közé vetend téged a te Urad Istened, és *megtérvén* a te Uradhoz Istenedhez engedsz az ő szavának, mind a szerint, amint én parancsolom a mai napon, te és a te fiad teljes szivedből és teljes lelkedből: visszahozza az Úr a te Istened foglyaidat, könyörülvén rajtad és hozzád fordulván összegyűjt téged minden népek közül, akik közé elhintett vala téged a te Urad Istened. Ha az égnek utolsó részére vitetnél is, onnét is összegyűjt téged az Úr a te Istened és onnét

is felvészen tégedet. És visszahoz téged a te Urad Istened arra a földre, amelyet bírtak a te atyáid és bírni fogod azt. És jól teszen veled és inkább megsokasít, mint a te atyáidat és körülmetéli a te Urad Istened a te szívedet és a te magodnak a szívét, hogy szeressed a te Uradat Istenedet teljes szivedből és teljes lelkedből, a te életedért”. (Móz. 30: 1 — 6.)

Már ez az idézet, amely az összes idevonatkozó mózesi igék schémájának tekinthető, világosan mutatja, hogy *az első lépés a megtérés*, Cion pedig *nem cél*, csak *lépcsőfok* az Úr iránti feltétlen engedelmesség, az Úr iránti szeretet felé. Ugyanez világlik ki azon igékből is, amelyek találhatóak: V. Móz. 4:26-31, 39-40. V. Móz. 6:17—18. V. Móz. 8:1. alatt.

De az ige Cionra vonatkozólag még ennél is többet mond. A megtérés, az Úr iránti szeretet és hűség, a parancsolatok teljesítése csak olyan állapot, amely kiindulópontja egy isteni tervnek.

„És leszen ott ösvény és út és szentség útjának nevezetik; tisztátalan nem megy azon által, és azoknak utjokat járják, hogy még a bolond is el ne tévelyedjen azon. Nem leszen ott oroszlán és semmi kegyetlen vad nem jár azon és nem találtaik azon, hanem járnak azon a megváltottak. Mert az Úr megváltottai megtérnek és nagy énekléssel Sionba mennek és örökkévaló öröm leszen az ő fejeken, öröm és vigasság veszi őket körül és eltávozik tőlük a keserűség és nyögés”.

Ez igékből, amelyek írva vannak Ézs. 35:8—10 részben, megtanuljuk, hogy *tisztátalan ember a Szentföldre nem teheti lábát, hogy a megtisztulást és visszatérést megelőzi a megváltás*. És csak mikor ez megtörtént, töltheti be népünk e legmagasabb, e végső, ez isteni missziót: „Ezt is monda (t. i. az Úr): Kicsiny dolog ez, hogy nékem szolgám légy a Jákob nemzetségének megépítésére és az Izrael pusztaságának helyreállítására: a nemzeteknek is világosságnak adtalak

téged, hogy légy az én Üdvözítőm a földnek utolsó határáig”. (Ézs. 49:6.) És ami Ezékiel próféta könyvének 34, 36 és 37-ik fejezeteiben olvasható, az ennek részletezése. íme így tetőződik be Cion teljes dicsősége:

„És felveszlek titeket a pogányok közül és egybegyűjtlek titeket minden földekről és behozlak titeket a ti földe-tekre. És hintek tireátok tiszta vizet és megtisztultok: minden ti undokságitokból és minden ti bálványitokból megtisztítlak titeket. És adok nektek új szívet és új lelket adok belétek: és elveszem a kőszívet a ti testetekből és adok nektek hús-szívet. Az én lelkemet adom belétek. Ezt cselekszem, hogy az én parancsolataimban járjatok és az én ítéleteimet meg-őrizzétek és megcselekedjétek azokat. És laktok azon a földön, amelyet adtam a ti atyáitoknak és lesztek nékem népem és én leszek nektek Istenetek”. (Ez. 36:24—28.)

De Isten ezt az uralmat nem maga fogja gyakorolni, hanem egy közvetítő által, akit Ő küld és aki alkalmas lesz arra, hogy Üdvözítő legyen a földnek utolsó határáig;

„És az én szolgám Dávid lesz az ő királyuk és össze-sen csak ez az egy Pásztoruk lesz nekik és az én ítéleteim-ben járnak, az én parancsolataimat megőrzik és megcselek-szik. És laknak a földön, amelyet adtam az én szolgámnak Jákobnak, amelyen laktak a ti atyáitok, azon laknak ők is, azoknak fiai és fiaiknak fiai mindörökké, az én szolgám Dávid pedig örökös fejedelmük lesz. És vetek vele békes-ségnek frigyét, örökkévaló frigyem lesz övelük, az ő föld-jükre helyezem őket és felépítem közöttük az én örökké-tartó szent templomomat. És lakozást veszek közöttük, Istenük leszek nekik, ők az én népem. És így tudják meg a nemzetek, hogy én Úr szentelem meg Izraelt, azáltal, hogy szent templomom örökké állni fog közöttük”. (Ezékiel 37:24—28.)

Íme a *feltételek és következmények*, amelyek Cionhoz vannak kötve. Mily százalmas, üres és hiábavaló vergődés, volna a cionizmus, ha önkényesen és hitetlenül elhagynók mindezt, amit az Úr Cionhoz kötött! Helyesen mondta tehát

a londoni főrabbi 1899 augusztusában a III-ik báseli kongresszuson, hogy a Szentföldnek az a rendeltetése, hogy „Isten országa megépíttessék a földön”.

* * *

Mindezek után szinte hihetetlen és felfoghatatlan, értelmetlen és megmagyarázhatatlan az a tény, hogy ezen világosan kidomborodó isteni ígék ellen leghatározottabban azok lázadtak fel, akiknek ezen ígék tanulmányozása és hirdetése tiszte volna: a rabbik. Amidőn a nagy Hertzl Tivadar, népünk szabadsághőse és bátorítója, vakmerően kigöngyölte a Szentföld zászlaját, az elsők, akik protestáltak ellene, a rabbik voltak. Különös és felette figyelemreméltó jelenség, hogy ahol Isten az ő szent lelke által az ő országának megépítésére valakit eszközül használ és komoly megmozdulást támaszt, a rabbinizmus, vagy más néven farizeizmus minden befolyásával és hatalmával vétót k[á]lt. Megértjük tehát, ha Hertzl a következőket válaszolta:

„A zsidóságban legújabb dolog a protestáló rabbi. Max Nordau már megbélyegezte ezt a típust egy képpel, amely maradandó lesz: ők azok az emberek, akik a biztos csónakban ülnek és evezőjükkel fejbeverik a vízbefulót, aki csónakjuk szélére kapaszkodik. . . Hol voltak ezek a protestáló rabbik tiltakozásaikkal, amikor szerencsétlen zsidókat — szerencsétlenek csak azért, mert zsidók — szidalmaztak, kiraboltak és agyonverték, a múltban is, a jelenben is. Majd Algírban és Oroszországban, majd Perzsiában és Galiciában, itt és ott és mindenütt. És a protestáló rabbik ilyenkor legfőljebb csendes emésztési óráikban suttognak valamit valami misszióról, amely a legotrombább fennhéjzás volna, ha egyáltalán jelentene valamit, mert a kultúrnépeknek határozottan tiltakozni kellene az ellen, hogy *mi* az ő misszionárusai legyünk. *Ha volt zsidó misszió, úgy ez a kereszténység volt s ebben a népek nincsenek rászorulva a protestáló rabbikra*”

E válasz nagyon jelentős utolsó mondata feletti ítéletünket függesszük fel addig, amíg e bizonyágtétel következő IV-ik fejezetét végig nem olvastuk.

Amikor a Népszövetség jóváhagyta, hogy a Szentföld újra a zsidó nép birtokába került, a cionista vezérek az építkezésre szükséges pénzt arra való hivatkozással kérték a zsidó néptől, hogy ha van önálló zsidó állam, újra érvényesek a bibliai államtörvények. Már pedig V. Móz. 14:22-29. részében meg van írva, hogy mindenkinek vagyona egy tizedét be kell szolgáltatni az Úr nevében. Ez a tizedes dézsma: a Maaszter. Ezt a Maaszert kérik most is egy az egész világ zsidóságához intézett megható és magasztos kiáltványban. Ennek a kiáltványnak csodálatos hatása volt, mert nemcsak áldozatkésztséget eredményezett, hanem a nép szívéet is megremegtette. Valamikor én is városról városra jártam tolmácsolni az újjáépülő Szentföld kérelmét. Ó ezek felejthetetlen napok voltak, mert van abban valami felemelő és megszentelő, ha valaki az Úr nevével ajkán állhat népe elé. Emlékszem forró estékre, nagy csendre és feszült pillanatokra, amikor a szinte ghettószerűen elkülönített zsidók szemében e kérés hallatára fel-fellobbant az eltemetett isteni hivatás fénye. Emlékszem ifjakra, akik, bár vagyont nem adhattak, készek lettek volna életüket adni, kimenni azonnal a Szentföldre, követ törni, utat vágni a pusztában, sátrak alatt lakni és nélkülözni. Emlékszem öregekre, akik sírtak, hallván az ígét, amely írva van Jeremiás könyvének 31:5. részében: „Szó hallatott a magas hegyen, sírás és keserves jajgatás: Rákhel siratván az ő fiait, nem akara megvigasztaltatni az ő fiai felől, mert nincsenek.” Sírtak és ezt mondták a zsoltáráköltővel: „Száradjon el az én jobbkezem, ha valamikor megfeledekzem rólad, oh Jeruzsálem, ragadjon az én nyelvem az én ínyemhez, ha meg nem emlékezem rólad s ha az én fővigaszom Jeruzsálemben nem leszén.” (Zsolt. 137:5-6.)

És aki egyszer csak *egyetlen egy* ígével állottam a hallgatók előtt, most az *ígék teljességének hitével* kiáltom népem felé: Testvéreim, ó drága testvéreim, Cion mostani visszadása csak isteni útmutatás, csak jel, csak kezdet, csak riadó! Ó testvéreim, Cion teljes megnyerése és felépülése elválaszthatatlanul egybe van kötve népünknek az Úrhoz való meg-

térésével, népünk újjászületésével, a Dávid törzseből származó egy Pásztor örökös uralkodásával. Ó testvéreim, a Szentföld Isten országa lesz e földön, példaadás és célkitűzés az egész emberiség részére, miként írva van csodálatos Ézsaiás prófétaánál: „Ézsaiásnak, Ámos fiának beszéde, melyet látott Júda és Jeruzsálem felől. Lészen a későbbi időkben, hogy minekutána az Úr házának hegye minden hegynek felette helyeztetik és magasabb lészen minden halmoknál: minden nemzetek arra gyűljenek. És sok népek elmenjenek ezt mondván: Jertek el, menjünk fel az Úrnak hegyére, a Jákob Istenének házába, hogy megtanítson minket az ő útjaira és járjunk is az ő útjain: mert Cionból megyén ki a törvény és az Úrnak beszéde Jeruzsálemből, aki a nemzetek között ítéletet tesz és sok népet megdorgál, hogy az ő szabályjokból kapákat és az ő dárdájukból sarlókat csináljanak, hogy egy nép más nép ellen fegyvert ne vonjon, se pedig többé hadakozást ne tanuljanak. Jákobnak háza, no járjunk az Úrnak világosságában.” (Ézs. 2:1-5.) Testvéreim, Jákobnak háza, járjunk az Úrnak világosságában, térjünk meg az Úrhoz! Mert amíg mi a gólusz minden bűnét, zilált belviszályát és züllött erkölcsét kivisszük magunkkal a Szentföldre, addig az a föld nem lehet szent, mert megszenteltelítették a méltatlan Izrael által! Ó testvéreim, Cionból addig tanítás, példaadás és célkitűzés nem jő, sem az Úrnak igéje Jeruzsálemből, amíg meg nem tisztulunk! Ó testvéreim, a Szentírásban sehol sincs szó arról, hogy Palesztina csak valamilyen menedékház lesz, hanem igenis arról, hogy nagy dicsőségre emeltetik, hogy Isten országa lesz!

„A zsidóság keresi önmagát, keresi lelkét és ott akarja folytatni életét és világhistóriai munkáját, ahol 2000 évvel ezelőtt elhagyta.” Hol hagyta el? Mi volt akkor? Kétezer évvel ezelőtt élt és tanított Izrael legnagyobb prófétája, a *názareti ácsmester fia*. De ezt mondja el más, aki méltóbb nálam.

IV. RÉSZ.

MARTIN BUBER.

*„Vessetek igazságot magatoknak,
hogy kegyelem mértékét arassá-
tok. Szántsatok magatoknak új
ugart, mert ideje, hogy az Úrat
mindaddig keressétek, míg hozzá-
tok jön és igazságnak esőjét adja, „
Hós. 10:12.*

Amióta Izrael nagy prófétái szemüket lehunyták, amióta Róma büszkesége gyanánt felépült Títusz császár diadalíve, nem támadt senki, akinek sorsunkra vonatkozólag annyi mondani valója lett volna, mint Bubernek. Mindent, ami e diadalív felépítése óta életünk útmutatása gyanánt iródoít, elfelejthettünk, talán már el is felejtettük, de Bubert nem szabad elfelejtenünk. Elfelejthetjük a hittel és tragikummal telt sorokat, amelyekkel nagy rabbinusok a Krisztus utáni első évezredben a Talmudot és liturgiát gyarapították, elfelejthetjük a szép dalokat is, amelyekben Jehuda Halévi lelkét kiöntötte, a beszélgetéseket, amelyeket Mendelssohn Lessinggel folytatt. Elfelejthetjük a szónoklatokat és imákat, amelyekkel a világháború rabbinusai az egymással szembenálló csapatok zsidó katonáit vígabb öldöklésre buzdították. De Bubert meg kell ismerni és sohasem szabad elfelejteni.

A gettóból jött, esszeusok és chasszideusok sarja, ezer és ezer gyökérrel le van horgonyozva a zsidó múlt elpusztíthatatlan őstalajába, ezer és ezer ággal-virággal kinyúlik egy új világ felé és széthinti valami szent, új, nagy tavasznak mámorosító illatát. Szava súlyos, látása mély, fájdalma igaz.

Hite pedig, amely a Sinai hegyén fakadt, nagy világosság.

*

* *

Két könyv az, amelyet ki keli emelni s amely mintegy összefoglalja Buber teljes hivatását, mondanivalójának legforróbb tüztét. Nyelvezete az emberi lélek legcsodálatosabb kinyilatkoztatásai közé tartozik és saját területén annyit tud, amennyit a tudás mai végtelensége mellett embernek egyáltalában tudni lehet. De a nagy hit, a nagy szeretet nemesen leegyszerűsíti ezt a nagy tudást.

Az egyik a „*Drei Reden über das Judentum*”, három beszéd, amelyet az ifjúsághoz intézett. Az *elsőt*, amelyben a zsidóság lényegét, értelmét, rendeltetését és tragikumát magára a zsidóságra vonatkozólag röviden és mesterileg vázolja, így fejezi be:

Gyermekkoromban egy régi zsidó mondát olvastam, amelyet nem tudtam megérteni. A monda csak ennyi volt: „Róma kapui előtt egy fekélyes koldus ül és vár. Ő a Messiás.” Akkor elmentem egy öregemberhez s megkérdeztem: „Mire vár?” ÉS az öreg ember válaszolt nékem valamit, amit akkor nem értettem meg s csak sokkal később tudtam megérteni, azt mondta: „Terád!”

A *második* beszéd, amely a zsidóság lényegét, értelmét, rendeltetését és misszióját az emberiségre vonatkozólag vázolja, így végződik: „Egy zsidó mondta ki egyszer ez igét: Hogy mindnyájan egyek legyenek. (János 17: 21, Luk. 10:42.) Ezzel a zsidóság lelkének legnagyobb mélységét tárta fel. E lélek szerint az összes benső dolgok hiábavalók, ha nem nőnek egységgé össze; minden életben a legnagyobb jelen-ség az egység elérése. Nem mindig állott a zsidó lélek ezen életnézet magaslatán, de azok az idők, amelyekben tisztasággal és erővel síkra szállt érte, a zsidó történelem örök korszakai voltak. Ezekben a korszakokban a zsidóság az emberiség előtt Kelet apostola volt. Igen, Kelet apostola, mert a belső meghasonlásból és a belőle való megváltásból hatalmat és szenvedélyt nyert arra, hogy az emberiséget az egyedül szükséges egységre megtanítsa. A zsidóság ábrázolta ki egyszer a belső meghasonlás nagy példaképét, a jónak és rossznak különválását, a bűnt. De rá is mutatott a bűn legyőzésére: Isten által, akinél van a zsolthár szerint a *kegyelem* és a *megváltás*; a szent ember élete által, aki a bűnt már nem ismeri, aki megtisztult a bűntől; és Isten országa által, amelyben Hensch könyve szerint a bűn örökké eltöröltetik. Miután a zsidóság ősi meghasonlásának minden más lénynél inkább tudatában van, a bűnt minden más lénynél inkább ismeri és jelképezi: alapértelme az emberiség számára az és

az is marad, hogy egy világot hirdessen, amelyben a meghasonlás megszűnik, Isten országát, amely az egyes ember életében és a teljes emberi közösség életében meg akar valósulni: az egység világát.”

A *harmadik* beszéd a zsidóság megújulásának, újjászülésének útját egyengeti. „Lábaink alatt a sivatag homokja perzsel. Mint a sivatag vándorai, úgy vándorlunk mi is, nem tudjuk hova. De a mi vágyakozásunk nem tikkadt el. Vágyakozásunk felüti fejét és a Pusztába kiált az után, amit kivan, miként egyszer a zsidó Jochannan (Keresztelő János) is a mienkhez hasonló időben a Pusztába kiáltott: a megújulás után.”

Buber ebben a beszédben a zsidóság lényegét *három eszmében* látja kikristályosodni: az egység, a cselekedet» a jövő eszméjében. S miután Buber a nyelvnek is megújítója, világosságban, erőben, újszerűségben és szépségben alig tudjuk visszaadni szavait, midőn a következőket idézzük:

„A zsidóság második eszméje a cselekedet eszméje. A nép jellemében azáltal van feltételezve, hogy a zsidó inkább motorikus hajlamú: idegrendszerében a motorikus pályák nagyobb intenzitással vannak beidegezve, mint az érző pályák. Személyisége a cselekvésben teljesebb, mint az észrevevésben és életének fontosabb az, amit elérni tud, mint ami történik vele. Azért van például a zsidó minden tevékenysége annyi gesztussal tele, művészete azért önállóbb kifejezésben, mint tartalomban. És azért fontosabb neki minden élménynél az emberben a cselekedet. Így már ősidőkben a zsidó vallásosság középpontjában a cselekedet állott, nem a hit. Általában véve is ez a fundamentális különbség Kelet és Nyugat között: a keleti ember számára a tett, a nyugati ember számára a hit építi fel a döntő közösséget ember és Isten között. Ez a különbség különös és sajátos nyomatékkal vésődött be a zsidó lényébe. A Biblia összes könyveiben a hitről nagyon kevés szó esik, annál több a cselekvésről. De senki ne gondoljon lélek nélküli szentesedésre, vagy értelmetlen ceremóniákra. Mert minden cselekvés, a legjelenték-

telenebb s látszólag legközömbösebb is, Istenre vonatkozott. A későbbi ige: Mindent az Úr nevében cselekedjétek, (I. Kor. 10:31. Kol. 3:17.) már itt különösen pregnáns értelemben-érvényesül. Az Úrhoz való legegyszerűbb viszony idejében a megparancsolt cselekedetek az Úrral való titokteljes, mágikus közösséget jelentettek. így az állatáldozat saját életünk feláldozásának symbolikus pótlása volt, az oltár lángját a lélek Istenhez siető hírnökének érezték. De a cselekedetek elvesztik értelmüket s mégis a törvény továbbra is megköveteli az értelmetlenné vált dolgokat, mert Isten — miként Jochannan ben Sakkai magyarázza — döntő és maradandó érvényű szabályzatot állított fel. így áll elő a cselekedetek vallásosságából a ceremóniák törvénye. Ezen megmerevedés ellen a cselekedet irányított volta fellázad, elkülönül s megteremti azokat az életközösségeket, amelyeket ez a hő vágyakozás tölt be: az üressé vált törvények helyett újra eleven cselekedetek révén kerülni Istennel közösségbe. Az elsők, akikről tudomásunk van, a Jeremiás könyvében említett Rehabiták voltak, akiknek eszméit és szervezetét az írás törvényhű gyűjtői látszólag nem minden szándék nélkül értették félre. Tőlük valószínűleg megszakítás nélküli kötelékek vezetnek az esszeusokhoz, akiknek ősrégi hagyományairól a történelemtudósok tanúskodnak. Ezen az úton a megcselekvésre való törekvés mindegyre nőtt, a tett eszméje mindegyre tisztább, a felfogás az Istennel való közösségről mindegyre nagyobb és szentebb lett. Egyidejűleg a ceremóniális törvény mindjobban megmerevedett és az élettől mindinkább eltávolodott... Ekkor történt, hogy a mozgalom az elkülönített életközösségekből átcsapott magába a népbe. *Itt lobbant fel az a szellemi forradalom, amelyet ma hibásan és félrevezető módon őskereszténységnek neveznek, de amelyet sokkal inkább lehetne őszsidóságnak nevezni, természetesen a szónak nem történelmi értelmében, mert sokkal több köze van a zsidósághoz, mint ahhoz, amit ma kereszténységnek neveznek. A gólusz lélektanának különös jelensége, hogy nem csak túrtük, de elő is segítettük, hogy e jelentős korszakot szellemünk történetéből kiszakítsák.* Túrtük pedig csupán azért,

mert külsőleg e mozgalomhoz csatlakozott később a keresztény megalkuvás, amely nemcsak hogy lényegét nem vette át, hanem még idegen elemekkel annyira telítette, hogy az eredetiből már nem sok maradt meg. Ami a kereszténység kezdetében nem volt más rendszerekből kiválogatva, ami benne alkotó, az teljességgel zsidóság. Zsidó volt a föld, amelyen ez a szellemi forradalom lángalobbant; zsidók voltak azok az ősrégi életközösségek, amelyek keblében életre támadt: zsidók voltak a férfiak, akik országszerte elterjesztették; a nép, amelyhez szóltak, — miként azt újra és újra hangoztatják, a zsidó nép és senki más. És amit hirdettek, az nem volt egyéb, mint a cselekedet vallásosságának megújítása a zsidóságban. Csak a megalkuvó nyugati kereszténységben lett a nyugati embernek oly kedves hit a földolog: az őskereszténység középpontjában a cselekedet áll. És hogy miből állott az a cselekedetre való törekvés, azt legvilágosabban *Máté evangéliumának 5-ik része*, a Hegyi Beszéd első fejezete tanúsítja, ez a biztosan legeredetibb evangélium, *amely minden kétséget kizáró módon egy teremő egyéniségre utal.* „Na gondoljátok, hogy jöttem a törvénynek és prófétáknak eltörlésekre. Nem jöttem, hogy eltöröljem, hanem inkább, hogy betöltssem.” És hogy mi ennek az értelme, az kiviláglik a régi és az új ige rákövetkező összehasonlításából: *az új ige nem is új, hanem a réginek absolut értelmezése. Az új ige a réginek vissza akarja adni az Úr által bele adott eredeti szabadságot és szentséget, amely a ceremonális törvény zord uralma alatt megkevesbedett és homályba borított. Az új ige a régit az értelmetlenné vált rendelkezések hálójából ki akarja szabadítani, hogy újra megteljen az Istennel való lüktető közösség szentségével, a cselekvés vallásosságával.* De hogy minden félreértés elnémuljon, *Máté evangéliumának 5-ik részében még Ezt is olvassuk:* „Mert bizony mondom néktek, hogy ég és föld elmúlnak, de egy jota vagy pontocska el nem múlik a törvényben, mígnem abban mindenek *beteljesítetnek,*” — azaz, amíg az Isten iránti feltétel nélkül való engedelmesség teljes tisztasággal, teljes lelki hatalommal meg nem valósul,

amíg ezen megvalósulás által a világ meg nem szenteltetik és Istennel meg nem telik. *Az őskereszténység azt hirdeti, amit a próféták hirdettek: az Isten iránti feltétel nélküli való engedelmességet.* Valamely nagy és mély vallásosságnak sohasem az volt fontos, ami történik, hanem hogy valamit emberekért, emberek nevében, vagy Istenért, Isten nevében cselekszenek-e? És ez a fejezet, az Ős-Hegyibeszéd ezen igékkel végződik, amelyekben *jelentős módon újulnak meg Mózes \W-ik könyvének igéi:* „Legyetek azért ti tökéletesek, miként a ti mennyei atyátok tökéletes.” Vájjon mindezen igék, legelsősorban ez a szó „*miként*”, nem-e zsidó bizonyágtételek a szó legbensőbb értelmében? *Nem válaszolhatjuk-e azoknak, akik nekünk újabban a kereszténységgel való érintkezésbelépést, a kitérést ajánlják: ami a kereszténységben teremtő, az nem kereszténység, hanem zsidóság, azzal nekünk nem kell érintkezésbe lépni, csak fel kell ismerni magunkban és birtokunkba kell venni, mert elveszíthetetlenül magunkban hordozzuk; ami pedig a kereszténységben nem zsidóság, az nem is teremtő, az ezer ceremóniából és dogmából van összekeverve s azzal — ezt mint zsidók és mint emberek mondjuk — nem is akarunk érintkezésbe lépni.* Természetesen ezt csak akkor válaszolhatjuk, ha a nazarénus mozgalommal szemben táplált babonás félelmünket legyőztük és ezt a mozgalmat oda állítottuk be, ahová tartozik: a zsidó szellem történetébe.”
 így Buber.

Öröm és lelkesedés a válaszuk erre a világosságra, amelyet Buber eképen felgyújtott és amely két évezredes nehéz ködöt egyetlen fuvallatra felderít. Aki életében már szomjúhozta az igazságot és kereste az összeomló világok közepette az egy igaz Isten egy igaz útját, aki zokogásával már felverte a magányos órák sejtelmes csendjét, amelyben a Lélek gyümölcsei elhatározó tettekre megérnek, az most felujjong, mint aki megtalálta önmagát és életcélját!

Őskereszténység! Földrészeket betöltő ideál! Bátor és kockázatos szó, nagyjelentőségű fogalom! És bátor a férfi, boldog és bátor, aki meggyötört és megtizedelt népének élén

sorsdöntő bizonyóságot tesz az Igazságról. Ennek a bizonyóságtételnek előítéletek szinte bevehetetlen földsáncaival kell megküzdeni. Ez a bizonyóságtétel krízis, ígéret, energia. Mi az az őskereszténység? Hogyan és ki által keletkezett? Hogyan keresték és tisztelték Istent? Miért és ki üldözte őket? Árulók voltak, vagy igazak? Fényt hoztak Izraelre, vagy gyalázatot? Mindent tudni kell, látni kell, jobban, vagy legalább is úgy, mint a gyülekezet sátorának építését, Dávid király uralkodását, Júda Makkábi szabadságharcát. Mi volt az az örömhír, mert evangélium örömhírt jelent, amely őseinket élet-halál harcba vitte és amely jelentéktelen kis kezdetekből leírhatatlan üldözés ^s elfojtás ellenére oly nagyra nőtt, hogy betölti évek és népek ezreit? Legelsősorban ki az a Mester és ki a az Tanító, ki az az Örömhírnök és ki az a nagy Király, akinek koldusok és királyok, zsidók és görögök egyaránt alávetik magukat? Ki az a nagy király, akit helyesen vagy hibásan emberek milliói követnek, akinek a nevével élnek és visszaélnek, akinek a nevében szeretnek és gyűlölnék, simogatnak és ölnek, akit elárulnak és akiért meghalnak és akinek nevét előttünk zsidók előtt egyházunk és történelemtanításunk úgy rejtegeti, mint a bűnök bűnét, mint a bélpoklos fekélyét?

Ehhez a kérdéshez közelebb vezet Buber második könyve, amelynek címe: „A szent út” és alcíme ez: „Egy szó a zsidókhoz és a népekhez.” Mottója két Ézsaiás-idézet annak fel-tüntetésére, hogy Buber nem a maga akaratát és gondolatát akarja kifejezni, hanem hit által az Úr eszköze kíván lenni. „Menjetek által, menjetek által a kapukon, csináljatok utat a népnek, egyengessétek, egyengessétek az utat, takarítsátok el a köveket, emeljétek zászlót a népek fölél!” (Ézs. 62:10.) „És lészen ott ösvény és út, és szentség útjának neveztetik.” (Ézs. 35:8.)

A szentség útja, a szent út a zsidó népnek Isten szent lelke által vezetett története az ősatyáktól a Messiásig, aki Isten országát alapítja meg. Ebben az egyetlen könyvben Izrael teljes története és jövője bontakozik ki mesteri kéz által:

„Nem tudom lépésről-lépésre követni a történelmet, de meg kell emlékezmem arról a központi jelenségről, arról a zsidóról, akiben összegyűlt és aki által felszínre tört a zsidó beteljesítés. Az igazi közösség *ősi zsidó* szelleme szerint tanúsítja: „Ismét mondom néktek: Ha kettő közületek egy akaraton léssen e földön, minden, valamit kérnek, megadatik nékik az én mennyei Atyámtól”, — és „aki kezét az eke szarvára *tette* és visszatekint, nem alkalmas isten országába.” (Máté 18: 19 és Luk. 9: 62.) Amit ő Isten országának nevez, bármennyire át van hatva a világ végének érzésétől és a csodálatos elragadtatástól, az mégsem túlvilági vigasz, nem lenge mennyei boldogság. *Nem papi vagy hitközségi egyesülés, nem egyház.* Amit ő Isten országának nevez, az az emberek tökéletes együttélése, az igazi testvériség, amely épen ezáltal az Úr közvetlen uralkodása, basileiája, földi királysága. János evangélista ez igéje: „Az én országom nem e világból való,” (Ján. 18:36.) — a zsidó nyelv ama sajátján alapszik, amely szerint *e világgal* szemben nem a túlvilág, hanem az *eljövendő* világ állott. Isten országa az eljövendő testvéri közösség, amelyben mindenk, akik éheznek és szomjúhozók az igazságot, megelégtettek. *Isten országa nem épülhet fel egyedül Isten kegyelmén, kell hozzá az emberi vágyakozás és akarat is, mert az eljövendő testvériség csak a kegyelem és megtérési vágy titokteli kapcsolatából virágozhatnak* ki. Jézus, — különbözzék bármiben is a hagyományos tantól, — miként Izrael prófétái, a társadalmat nem megszüntetni akarja, hanem betöltetni. Jézus, miként az esszeusok, nem kerülni akarja a világot, hanem igazságban igazi lelki közösséggé felépíteni, jézus nagy zsidó volta abban a tengermély tudásban és bizonyosságban domborodik ki, hogy Isten a világban és a világ dolgaiban ezek izzó megtisztulása és teljes tökéletesedése által meg akar valósulni, abban a bizonyosságban, hogy a világ ama elpusztított ház, amelyet Isten lelke számára fel kell építeni s hogy míg ez meg nem történik, az ember fiának nincs holott fejét lehajtsa.

S mégis mintha Jézus egyik igéje mindezzel ellentétben

állana. Midőn megkérdezik, hogy kell-e a császárnak adót fizetni, így válaszol: „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré és Istennek, ami Istené.” Itt látszólag világ és lélek szétválasztása hirdettetik, itt mintha szakadék tárulna fel a züllött, roppant nagy adottság között, amelybe bele kellene törődni, és a tiszta lelkiség között, amely amabból megváltást hozhat. Mintha Rómának a külső élet adóját kellene megfizetni, Jézusnak pedig szívünket adni. De ez a szakadék csak látszólagos. Mert Jézus már nem egy állammal állott szemben, amelyet egészben átalakíthatott volna azáltal, hogy uralkodójának szemébe néz, miként a próféta Júda, vagy Izrael királyának, nem egy állammal állott szemben, amelyen az eszme teljes diadalt vehetett volna. Ez Róma volt, az állam, amely maga felett semmit sem ismert és semmit sem ismert el, amely isteneit is csak mint hatalmának és törvényeinek őrzőit tűrte meg, ha ugyan nem helyezte előnyben magának a császárak istenné való avatását. Ez Róma volt, a kényszeregyesülés, amely minden természetes testvériséget elfojtott, a törvényesített önkény, a szentesített szentségtörés, a mechanizmus valami szervesnek álarcában, az organizáció a lélek álarcában.

A tiszta testvériséget követelő, új erőben és nagyságban feltámadt zsidóság ennek a masszív, roppant hatalomnak hármasként szegült ellene. Azáltal, hogy elvonult és az Igét megmentette, hogy a benne foglaltatott isteni megbízatás kedvezőbb idők eljöveteleig megőriztessék: így Jochannan ben Sakkai, aki Jeruzsálem elpusztításának évében a császár engedelmével Jabnéban iskolát alapít. Azáltal, hogy a világtörténet leghősibb szabadságharcát harcolta végig és hősként elbukott, hősként azért, mert tengernyi túlerő ellen a győzelem legkisebb reménye nélkül indult: így a nagy felkelők a zsidó háború vezéreitől Bar Kochbáig. És harmadszor azáltal, hogy új testvériséget alapított, amely az állam-szörnyeteg testében növekedett és azt belülről szétfeszítette: így Jézus. Ő, aki ez igét hangoztatta: „Senki sem szolgálhat két úrnak egyszerre” (Máté 6:24.), nem gondolhatta, hogy

Istennek is, Rómának is szolgálhatunk. Jézus úgy gondolta, hogy fölkelés és forradalmak hiábavalók, önmagukban össze kell omlaniok, amíg a lélek megújulásából olyan új testvéri szervezet nem születik, amely hivatva van az utálatos régi szervezetet megrendíteni. Egy másik igéje: „Ne álljatok ellene a gonosznak” (Máté 5:39.), ezt jelenti: álljatok ellene a gonosznak azáltal, hogy a jót cselekszitek, ne törjete a gonosznak birodalmára, hanem egyesüljete s alkossátok meg önmagatokból a jónak birodalmát, — akkor elkövetkezik az idő, amikor a gonosz már nem árthat nektek, nem azért, mert legyőztétek, hanem mert *megváltottátok*.

Jézus a zsidóságból az igazi testvériség *templomát* akarta fölépíteni, amelynek pusztá tekintetére a zsarnoki állam falai leomlanak.”

Így ír Buber Jézusról.

Ahogy Buber e könyv további részében a Krisztus utáni két évezred ma teljességben kimutatkozó *csődjét* ecseteli ahogyan a *kegyelmet bírálat tárgyává* teszi, az az Evangéliumokban járatlan olvasó előtt azt a látszatot ébresztheti, mintha Buber bibliai világosságában valami szakadék állott volna be. A szakadék tulajdonképen az Evangéliumok útmutatása és azon világ között állott be, amely formáság szerint az Evangéliumokra támaszkodik ugyan, de lényegileg joggal okoz fájdalmat Bubernek. Kétségtelen, hogy Buber azon *emberi* intézmények ellen foglal állást, amelyek Isten nevével visszaélve az öskereszténység isteni világosságát, isteni szabadságát sötétséggé és szolgasággá változtatták.

Az Evangéliumok szellemében kegyelem és cselekedet nem ellentmondó, hanem kiegészítő erők, más-más tényezői az isteni létnek. A szántóvető megdolgozhatja földjét jól, vagy rosszul, vethet jó, vagy rossz magot, arathat korán, vagy későn: ezek a cselekedetek mind belátásától és szabad akaratától függenek. Ezen cselekedetek világában korlátlan úr, ahogyan mi is életünk szántóföldjén szabad elhatározói vagyunk jó vagy gonosz cselekedeteinknek. De teljesen tehetetlenül áll a szántóvető a drága napfényel szemben, amely nélkül

gyümölcs nem terem, élet és virág elképzelhetetlen. A drága és pótolhatatlan napfény a magvető akaratától függetlenül a maga külön ereje, külön törvényszerűsége, külön örökkévalósága szerint világít. Ez a kegyelem is a hívő élete felett. Buber tudja mindezt jól s ha ő a „pali korszak” *végvonaglásáról* ír, ha ő felbomló és összeomló korunk szinte elviselhetetlen jelenségeiben az *agónia* diagnosztikus értékű tüneteit látja, nem arra a világra gondol, amelyet Pál apostol kiválasztottság, hit és kegyelem által fölépített, hanem arra a világra, amelyet méltatlan vezetők leromboltak. Hiszen Buber gondolatmenete meglepő világossággal fedi az Újtestamentumot, erre vonatkozólag számtalan párhuzamos hely idézhető nemcsak az Evangéliumokból, hanem Pál apostolnak az emberi nem egyetemes történetében párjukat nem leelő leveleiből is. A kegyelem fogalma magánál Bubernél is gyakran visszatér tisztultan és fönségesen. Nem mint gátló erő, nem mint az emberi lustaság és kényelem melegágya. Nem mint arra alkalmas tényező, hogy a nagy kockázat és felelősség alól felmentsen, hogy a *bűnt fedezze*. Hanem visszatér ellenállhatatlan és emberfeletti módon, mint maga a Nap egy megváltott, megtisztult, felszabadított és újjászült élet sugaras egén. Idézzük a „Szent Út” befejező részét:

„Mindenek felett való a Seregek Ura, dicsértessék az Ő neve, aki végcélja minden megvalósítási törekvésnek, aki szent és titokteljes *kegyelem* gyanánt jelenti meg magát azoknak, akik el vannak határozva az Ő országának építésére, bárha a Törvénytől való eltávolodás miatt Istentől is távollévőnek éreznék magukat. Mindenek felett az Örökkévaló, aki borzalmasan ismeretlen marad azok előtt, akik az Ő országát építeni nem akarják, akik tarthatatlan istenfogalmakon kérődzenek, akiket csak Isten országa *válthat meg* egyszer az igazi életre.”

*

* * *

Eddig vezet el bennünket Buber, akinek múlhatatlan érdeme, hogy a zsidó nép előtt *természetes, vonzó és szerves*

jelenséggé tette azt a Jézust, akiről eddig csak a félig-meddig krisztianizált népek *katasztrofálisan eltorzító* tüköréből nyerhettünk fogalmat. Ameddig Buber nyomán feljutottunk, az sok, de *még sokkal több vár reánk*. Hálásak vagyunk Bubernek, mert amit hirdet, az a zsidó nép általános felfogásával szemben több mint hősiség. De bármilyen magas is ez a lépcsőfok, Isten nem engedi meg, hogy itt megálljunk. A kiválasztott nép, amelyhez személyes megbízatásként hangzott egyszer ez ige: Kicsiny dolog ez, hogy nékem szolgám légy a Jákob nemzetségének megépítésére és Izrael pusztaságának helyreállítására, a nemzeteknek is világosságot adtalak tégedet, hogy *légy én üdvözítőm a Föld utolsó határáig* — ez a kiválasztott nép nem állhat meg félúton, ennek a népnek ennél többre kell törnie.

*

* *

Ó igazságok igazsága, gyönyörű szépségű idézetek! Ó testvéreim vérben, bánatban, bűnben: álljatok meg egy percre! Tegyétek le a játékkártyákat és újságokat a füstös kávéházakban, tegyétek le a sárga foliánsokat az egyetemi könyvtárak félhomályos kutatótermeiben, tegyétek le a Talmud nehéz könyveit a jesivák kopott pulpitusán, hunyjátok be szemeiteket a múzeumok mámoros szépségű vásznai és pompás szobrai előtt, fődjétek el a csillagvizsgáló távcsövek és mikroszkópok mérhetetlen világok kapuit megnyitó lencseit, tegyétek le a bátyút, a vándorbotot, engedjétek el az ekét és a csákányt, horkanjatok fel az éjszakai élet bűnös zsvijában, tegyétek le a poharat és engedjétek ki ölelésteikből a parázna nőt... Ó álljatok meg egy pillanatra! Valami, ami mindezeknél nagyobb és fontosabb, érdeklődést és figyelmet követel magának. A *Sinai hegye* újra dörög és a csipkebokor újra ég, őrzők és kiáltók szava tölti be a Puszta, Isten lelke megjelent életünk elviselhetetlen forróságú sivatagában. Prófétái szóban újra Isten ereje és világossága rezeg, Istennek újra mondani valója van kiválasztott népéhez. Az emberiség történetének mai nagy, véres kavardása legelsősorban a mi népünk történetének fordulópontja. A törvénytáblák összetörve,

az aranyborjú magas oltáron fénylik, a népek még mind pogányok, pogány zsoltókkal áldoznak pogány isteneiknek s *pogányok lettünk elsősorban mi*, Jehova Isten nagy feladatokra kiválasztott népe. Nem vagyunk „üdvözítők a földnek utolsó határáig.” De a forrás, amely Mózesnek a sziklából fakadt, nem apadt ki és nem apadhat ki soha. Júda örökké megmarad és Jeruzsálem nemzetségről nemzetségre. A tűzoszlop, amely a sivatag éjszakájában őseink isteni útját megvilágosította, ma is régi fényében lobog még.

De ezt az isteni tűzoszlopot csak úgy láthatjuk és követhetjük, ha letépjük a hályogot, amely szemünket borítja. Ha szemünk megszabadul ettől a hályogtól, amelyet saját makacságunk és a világ ádáz gonoszsága támasztott, akkor saját lelkünk megmérhetetlen birodalmában az idegen istenek bálványai között nagy fényben megláthatjuk a mi egyetlen és örökkévaló Jehova Istenünk szabadító kezét. Megláthatjuk, amit Buber már lát, hogy az üdvösség a zsidók között támadt és hogy a mi sorsunkhoz van kötve az egész emberiség sorsa. Lelkünk eltemetett, legrejtettebb hangja, lelkünk legősibb, legsajátosabb és legegényibb igéje: „Nem jöíem a törvénynek és a prófétáknak eltörlésére. Nem jöttem, hogy eltöröljem, hanem hogy betöltssem.”

Ó testvéreim vérben, bánatban, bűnben: álljunk meg egy pillanatra, emlékezzünk isteni zsenialitás sejtelmes erejével lelkünk történetének üdvteli reggelére és *vegyük birtokunkba újra elsajátíthatatlan és legdrágább kincsünket*: a zsidók között támadt, de az egész emberiségnek szóló evangéliumokat! *Mert csak ezek által marad meg Júda örökké és Jeruzsálem nemzetségről nemzetségre.*

Ó mérhetetlen szépségű igék, amelyeket mikor megériet egy rabbi, Gamaliel leghíresebb tanítványa, Saulus, porba vetette magát, megtépte és ledobta gögös főpapi köntösét és megtisztulva, megváltva, újjászületve, alázatban, végre rendeltetése szerint fellobbanó hitben kiáltotta: „Jaj nekem, ha nem hirdetem az Evangéliumot!” Hirdette és vitte városról-városra, túrt börtönt, bilincset, mártírhalált.

„Ez a világ, — írja Buber — amelyben jótékonytágot gyakorolunk, anélkül, hogy lelkünk általa megszentelődne, anélkül, hogy saját cselekedetünkben meglátnók Istent; ez a világ, amelyben istentiszteletet végzünk anélkül, hogy meghallanók ama üzenetet, amely megparancsolja, hogy Isten igéjét vigyük ki a népek közé s hirdessük minden ellenállás, minden ellenszegülés dacára, még életünk feláldozásával is, — ez a világ minden ízében zsidótlan. És azok a zsidó vallású, vagy nemzetiségű egyének, akik *ennek* a világnak bálványait imádják, akik *ezen* világ parancsainak engedelmessékednek: *visszaélnék* a zsidó névvel, akár az Igére figyelmeztető szent jelvényt hordják a kabátjuk alatt, akár a Cionjelvényt a kabátjukon.”

Ó testvéreim, legyünk zsidók azáltal, hogy Isten igéjét hirdetjük minden ellenállás, minden ellenszegülés dacára, még életünk feláldozásával is! Ó jaj nekünk, ha eddigi életünk feláldozásával újjá nem születünk és nem hirdetjük az evangéliumot!

V. RÉSZ.

**NÁZÁRETI JÉZUS,
A ZSIDÓKNAK AMA KIRÁLYA**

*„Ha tanítványaim hallgatnának,
úgy a kövek szólalnának meg.”*

Luk. 19:40.

Ne gondoljátok, hogy jöttem a törvénynek és prófétáknak eltörlésére, nem jöttem, hogy eltöröljem, hanem inkább, hogy betöltssem.

Mi is az a törvény? Kik is a próféták?

Egyszer ezt is megérted! Bizonytalán eljön az óra, amikor meglátod, megérted és hiszed a mózesi törvényeket. Nem mint gyermek a hittanórákon, nem mint ifjú az atyai házában, sem a templomban az ünnepi szónoklatok alatt. Akkor még csukva vannak lelked kapui. Később, sokkal később. Amikor már megtépett az élet. Csak később, férfikorod zord, riadt, eszmélő éveiben, amikor a fájdalom már fölszántotta szíved napfényes mezőit, amikor az anyád már a föld alatt nyugszik, amikor haldokló apád tanítását már nem hallhatod. Akkor, csak akkor érted meg e parancsolatot: „Tiszteld apádat és anyádat, hogy hosszú életű lehess e földön.” Nemcsak megérted, hanem egy különös, sejtelmes órán úgy megfog, úgy megráz, mint vihar a gyenge fát. A véredbe, csontvelődbe vág be az ige, mintha most fogadnád először Jehova Istentől a Sinai hegyén. És le kell vened saruidat lábaidról, azaz e parancsolat helyes értelme szerint el kell hagynod régi utaidat, meglátod az Úr útját. És fel kell zokognod a bűntudat miatt: Légy irgalmas hozzám erős Jehova Istenem, mert én oly végtelen sokszor megbántottam atyámat és anyámat. És felélednek a többi parancsolatok: „Én vagyok a te Jehova Istened, ki Egyiptom földéből, a szolgálatnak házából kihoztalak téged. Ne legyenek néked én előttem idegen isteneid. „Ne csinálj magadnak faragott képet és semmi hasonlatosságot azoknak formájára, melyek ott fenn az égben vágnak, sem

azoknak formájára, melyek a földön itt alant vágnak, se azoknak, melyek a vizekben a föld alatt vágnak. Ne hajolj meg azok előtt és ne tiszteljed azokat: mert én vagyok aie Jehova Istened, erős bosszúálló, ki megbüntetem az atyáknak vétkét a fiakban harmad- és negyedízigen, azokban, akik gyűlölnék engem.” Ó én vétkeztem ellened Jehova, erős és bosszúálló Isten, mert idegen isteneim voltak teelőtted. Istenem volt saját énem, Homeros és Leonardo. Istenem volt a pénz, és a bűn, a nő s kéj, istenem volta tudomány és művészet, isteneim voltak az erdők és a fák és az alkonyi felhők. „A te Jehova Istenednek nevét hiába ne vegyed, mert nem hagyja a Jehova büntetés nélkül azt, aki az ő nevét hiába veszi,” Ó én vétkeztem ellened Jehova, erős és bosszúálló Isten, mert a Te neved játék volt csupán ajkamon, még káromlás is, százszor is hiába ejtettem ki. „Megemlékezzél a szombatnapról, hogy azt megszenteljed. Hat napokon munkálkodjál és minden dolgodat elvégezzed. Hetednapon a te Jehova Istenednek szombatja vagy: semmi dolgot ne tégy, se te, se fiad, se lányod, se szolgáló lányod és semmi barmod, se a te jövevényed, amely a te házában van.” Ó én vétkeztem ellened Jehova, erős és bosszúálló Isten, mert nem szenteltem meg a szombatot és gőgösen mosolyogtam a Te ünnepeiden. „Ne ölj!” Vétkeztem ellened Jehova, erős és bosszúálló Isten, mert öltem, sőt még a Te papjaid meg is áldották a gyilkoló fegyveremet. „Ne paráználkodjál. Ne orozz. Ne mondj a te felebarátod ellen hamis tanúságot. Ne kívánjad & te felebarátodnak a házát, feleségét, se szolgálóját, se szolgálólányát, se ökrét, se szamarát és semmit, ami a te felebarátodé.” Ó én vétkeztem ellened Jehova, erős és bosszúálló Isten, mert paráználkodtam, oroztam, hamis tanúságot tettem s megkívántam mindent, ami a felebarátomé. Mi lesz velem Atyám, erős és bosszúálló Isten? Emlékszem, hogy Rabbi Gamaliel egyik tanítványa ugyanígy vergődött: „Akaratom vagyok a jóra, de hogy azt elvégezzem, nem tehetem ... Gyönyörködöm az Isten törvényében a belső ember szerint, de látok tagjaimban más törvényt. Ó én szegény ember, kicsoda szabadit meg engem a halálnak e testéből?”

Szóla ismét az Úr Mózesnek és monda: „E hetedik hónap tizedik napján tisztulásnak ünnepe lesz, szent gyülekezetetek legyen néktek aznapon, magatokat sanyargassátok és tűzzel megégetendő áldozatokat áldoztatok az Úrnak.” És midőn ott ülök engesztelés napján a templomban, lelkem nyugtalan és sötétségben vergődik, mert nem tudom, kiválthatom-e *emberi akaratom szerint* a parancsolatok közül azokat, amelyeket megtartsak, például a sanyargatást, a bűnt és elhagyhatom-e önkényesen az égőáldozatot? De Isten lelke elvezet a csodálatos prófétához: „Mit teszek én a ti sok áldozataitokkal? azt mondja az Úr: a kosoknak egészen megégett áldozataival és a hizlalt barmok kövérevel teljes vagyok. A tulkoknak, bakoknak, bárányoknak vériben nem gyönyörködöm.” (Ézs. 1:11.) Ismét olvasható: „Mért hoztok nekem Sébából temjént és jóillatú állatot messze földről? A ti egészen megéggő áldozataitok nem kedvesek, sem a ti véres áldozataitok nem gyönyörűségesek én ~ előttem.” (Jer.6:20.) Ismét szólott az Úr Hóseás által: „Irgalmasságot kívánok én tőled s nem áldozatot és az Istennek ismeretét inkább az égőáldozatnál!” (Hós.6:6) Még ennél is világosabb ezen ige, amely irva van Ézs. 66:3-ban: „Aki ökörral áldozik nekem, mintha embert ölné, aki juhval áldozik, mintha embert ölné, aki mirhával áldozik, mintha disznóvérrel áldoznék; aki tömjént hoz élömbe, mintha a bálványt ajándékozná meg: ezeket választották ők és az ő utálatosságait szerette az ő lelkük.” De hogy a *mózesi törvények szigora és fátyla alatt feltámadásra váró belső isteni értelem* teljes világosságban ragyogjon, vessük jól szívünkbe a csodálatos próféta igéit: „Avagy ilyen-e a bűjt, — kérdezi az Úr Ézsaiás által, — amelyet én parancsoltam, hogy napestig az ember gyötörje az ő telkét, mint a káka lehajtsa az ő fejét, vagy hogy zsákot és hamvat terítsen maga alá? Ezt nevezed-e bűjtnek és az Úr előtt kedves napnak? Avagy inkább nem az-e a bűjt, amelyet én választottam: hogy a gonoszságnak köteleit eloldjad, megoldjad a terhes igákat és szabadon bocsássad a foglyokat és hogy minden igát el-

szaggassatok?! Avagy nem az-e, hogy az éhezőnek megszegd a te kenyeredet és a szegény bujdosókat bevigyed a te házadba? Mikor mezítelent látsz, megruházzad? Akkor feltámad mint a hajnal a te világosságod és a te ékességed mindjárt kivirágzik, a te igazságod előtted megyén, és az Úrnak dicsőssége fedez be téged. Akkor könyörögsz és az Úr meghallgat, kiáltasz és azt mondja: ímhol vagyok.” (Ézs. 58:5—8.)

Íme oszlik a sötétség és bizonytalanság, feltámad mint a hajnal az én világosságom. Látom e fénynél, hogy a törvény szigora enged, a ridegség enyhül, új napfény melegében olvad a jég, érzem szent tavasznak lehelletét. Látom Isten csodálatos *tervét*: Mózes a szilárd alapzat, a próféták az égbe mutató oszlopok, a *Messiás a tetőzet*. E tetőzet nélkül a ház befejezetlen, puszta, sivár, védtelen és lakhatatlan. A Dávid törzsből született názáreti Jézus Krisztus, népünk Messiása és mint e világ megváltója a törvénynek és a prófétáknak betöltésével tetőzi be Isten tervét. *Ez az a belső fejlődés és magasabbrendű szerkezet, amely a Sinai hegyén kezdődik és a Golgotán fejeződik be*. Miként Isten csak egy, akként a teljes Biblia is egységes és oszthatatlan»

Ér-e valamit külön a ház alapzata, ha nincsenek falak és tető? Ér-e valamit a fal, ha nincs alapzat és tető? És ér-e valamit a tető, ha nincs alapzat és fal? *A törvénynek, a prófétáknak és a Messiásnak egysége az a terv, amely szerint a mi lelkiünket fel kell építenünk s akkor ezen épület Isten lakhelye lehet*. Mert a törvénynek és a próféták értelme ez, ami írva van Jeremiás próféta könyvének 31:31—33 részében „íme eljönnek a napok, azt mondja az Úr, és új szövetséget szerzek az Izrael házával és a Júda házával: nem azon szövetség szerint, amelyet vettem az ő atyáikkal aznapon, amelyen őket kézen fogva kihoztam Aegyptom földjéről . . . Hanem ez az a szövetség, melyet vetek az Izrael házával, e napok után, azt mondja az Úr: Adom az én törvényemet

ő beléjük és az ő szívükbe írom be azt és leszek nékik Istenük és ők nékem lesznek népem.

Ez az új szövetség megkötött a Jézus Krisztusban.

* *
*

A 10 parancsolat között nincs egy sem, amelyet ne szegtem volna meg, nem is szólva a parancsolatok és tilalmak teljes számáról, amely néhány százat tesz ki. És vár rám mindezért Jehova bosszúálló haragja, amely sújt ezeriziglen. Mily különös *kelepce*: emberi gyarlóságom miatt egyetlen parancsolatot sem tudok megtartani, megrendíthetetlen hitem azt még kevésbé engedi meg, hogy a parancsolatok között kényelmem szerint válogassak, — másrészt az elmaradhatatlan büntetés. Hát kimerült volna, befejeződött volna Isten terve a törvényben? Hát ez a vergődés volna hitem jutaima? Érzem minden sejtemben, véremnek minden csöppjében, hogy a törvény nem lehet a cél, hogy a törvény *betöltésre szorul*, miként azt Isten meg is ígérte a próféták által. És a teljes írás Mózesztől a prófétáig elviselhetetlen iga, szabadulás nélküli háló lenne, átokkal teljes bujdosás, ha nem szolgálna csupán ércalapzatul annak, aki a törvénynek és a prófétáknak betöltője. Bűnomben és vergődésemben szabadulás után vágyódom, hogy hirdettessék nékem is a megváltó ige: „íme az Úr hirdeti mind e földnek határáig, mondjátok meg a Sión leányának: íme eljött a te Szabadítód, íme az ő jutalma ő vele vagyon és az ő cselekedete ő előtte.” (Ézs. 62:11.)

Mily helyesen jellemzi a törvényt Mackintosh angol testvér, a Biblia csodálatos világossággal megáldott magyarázója:

„Mire való a törvény? Az apostol tanítása szerint: a törvény bejött, hogy a bűn megnövekedjék. (Róm. 5:20.) Ez világosan mutatja nekünk a törvény célját. Azért jött, hogy a bűn felette igen bűnös volta nyilvánvaló legyen. (Róm. 7:13.) Bizonyos értelemben egy tökéletes tükörhöz hasonlítható, amely ezért bocsátatott alá az égből a földre, hogy megmutassa az embereknek erkölcsi romlásukat. Ha

rendetlen, összeszaggatott ruhákban egy tükör elé állok, az megmutatja nekem a rendetlenséget, *de nem segít semmit a bajon*. Ha egy jó mérőónnal megvizsgállok egy elhajlott falat, az megmutatja ugyan a rút görbülést, *de nem tünteti el*. Ha egy lámpással kimegyek a sötét éjszakába, az megismerteti ugyan velem az út minden akadályát és nehézségét, *de nem hárítja el*. De azért nem a tükör, nem a mérőón, nem a lámpa okozza a bajokat, amelyek általuk ismertekké lesznek. *Sem nem okozzák, sem el nem hárítják a bajokat, csupán nyilvánvalókká teszik*. Épen így van ez a törvénnyel is. Sem elő nem idézi a gonoszt az emberi szívben, sem el nem hárítja, hanem csalhatatlan pontossággal nyilvánvalóvá teszi. Mit mondunk tehát? A törvény bűn-e? Távol legyen; sőt, inkább a bűnt nem ismertem, hanem csak a törvény által; mert a kívánságról sem tudtam volna, ha a törvény nem mondaná: Ne kívánjad. (Róm. 7:7.) Az apostol nem azt mondja, hogy az embernek nem volt kívánsága, hanem azt, hogy nem tudott róla semmit. A kívánság meg volt benne, de teljes tudatlanságban volt felőle addig, míg a Mindenhatónak szövéténeke (Jób. 29:3.) bevilágított szívének sötét kamrájába és az ott szunnyadó gonoszt nyilvánvalóvá tette. *Így az ember egy sötét szobában körül lehet véve porral és rendetlenséggel, anélkül, hogy azt a sötétség miatt észrevenné. Amint azonban egy napsugár besüt a szobába, mindent meg tud különböztetni. Vájjon eltüntetik-e a napsugarak a port? Bizonyára nem. A por valóban létezett és a napsugarak csak azt munkálták, hogy az láthatóvá vált. Ez a törvény hatásának egyszerű megvilágítása*. Megítéli az ember jellemét és állapotát. Bebizonyítja neki, hogy ő bűnös és átok alá helyezi. Megítéli, hogy mi az ember és megátkozza, ha nem az, amit ő követel tőle.”

Megértjük ezek alapján, ha Buber is küzd a törvényeskedők ellen, akik Sionnak, a Messiás országának építését akadályozzák:

„Ő ti bizonyosak és bebiztosítottak, akik elrejtőztök a törvény hídfője mögé, hogy ne kelljen betekinteni Isten mély-

ségeibe! Igen, nektek kijárt, szilárd talaj van a lábatok alatt, de mi a végtelen mélység szélén tekintünk körül! Ó ti többszörös örökösök, akiknek az ősrégi aranypénzeket csak át kell váltani ragyogó új pénznemekre, — de mi árva koldusok gyanánt az uccasarkon ülünk és Megváltónkra várunk. S mégis mi szédítő bizonytalanságunkat és mindentől elszakadt szegénységünket nem adjuk oda a ti bizodalmostokért és vagyontokért. Mert számotokra Isten olyasvalaki, aki egyszer teremtett és soha többé, de mi olyannak tapasztaltuk meg Istent, mint akiről a nép vallja, hogy a teremtés művét naponta megújítja (II. Kor. 4:16. Kol. 3:10.) s valóban megújítja rajtunk és általunk, sőt általunk újólág meg akar valósulni. Számotokra Isten egyszer kinyilatkozott és soha többé, de hozzánk beszél most is a jelen idő égő csipkebokrából. — Mi tiszteletben tartjuk a törvényt, mint a népnek tiszteletre méltó hatalom által kovácsolt védőpáncélját, üdvözlünk mindenkit, akinek szent meggyőződése, hogy e páncélt úgy mint van, maga Isten sajátkezűleg adta, és akit e teher nem gátol abban, hogy velünk a pusztába vonuljon. De panaszt emelünk mindenki ellen, aki e páncélt e szent bizonyosság nélkül hordja s tagjait úgy megmerevíti, hogy nem vonulhat velünk a pusztába, *akin e páncél csak történelmi parádés díszruha. És tiltakozunk azok ellen, akik a törvény adott voltára való hivatkozással bennünket akadályozni akarnak abban, hogy az élő Isten kezéből új fegyvereket fogadjunk el. Mert nem tűrhetünk semmit, ami közénk és Isten országa közé áll.*”

*

Ne gondoljátok, hogy jöttem a törvénynek és prófétáknak eltörlésére, nem azért jöttem, hogy eltöröljem, hanem hogy betöltsem.

Mialatt nyakamat földig nyomja a törvény igája, úgy hull le reám Jézus igéje, mint tavaszi eső az elvetett magra. A parancsolatok százai után, amelyeket nem tudok betartani, ujjongva hallom ez új, utolsó, mindent betetőző parancso-

latot: „Új parancsolatban adom nektek, hogy egymást szeressétek. Miként én szerettelek titeket, úgy szeressétek *ti* is egymást. Arról ismerik meg mindenek, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretni fogjátok.” Mint missziójának sommáját, mint legszentebb hagyatékot, úgy mondja Jézus ez ígét közvetlenül halála előtt. Ez a végrendelet és örökség az egész Új-Szövetség központi értelmévé válik, mert e szóban: miként én szerettelek titeket — benne van Jézus egész élete. Ennek az életnek rezonanciája János levele: „Szerelmesim, szeressük egymást, mert a szeretet Istentől van. Valaki szereti testvérét, istentől született és ismeri Istent. Aki pedig nem szereti, nem ismeri Istent, mert az Isten szeretet.” Pál így folytatja: „Azért most megmarad a hit, a reménység, a szeretet, ez három: ezek között pedig legnagyobb a szeretet. (I. Kor, 13:13.) Igen, a legnagyobb a szeretet, mert a szeretet maga Isten. A hit elmúlik, ha beteljesült, a remény is elmúlik, ha megvalósult, de a szeretet soha el nem múlik, mert Isten öröktől fogva van és örökké lesz, áldott legyen az ő szent neve. íme a szeretet az egész teremtés legbelső oka és legvégsőbb értelme gyanánt bontakozik ki, fizikai és metafizikai tartalmat nyer. *A Sinai hegyétől a Golgota hegyéig az emberiség nagy, szent himnusza gyanánt zeng az Ige: „Az Isten szeretet.”* Igaza van tehát Pálnak: „Ő testvéreim, ti szabadságra vagytok hivatva, csakhogy a szabadságot ne adjátok a testnek bűnre való alkalmatosságul, hanem szeretetből egymásnak szolgáljatok. Mert az egész törvény *egy* beszédbe foglaltatik be, ebbe t. i.: „Szeressed felebarátodat mint magadat.” (Gal.5:13—14.) Más helyen ezt írja Pál: „Senkinek semmivel ne tartozzatok, hanem hogy egymást szeressétek, mert aki egymást szereti, a törvényt betöltötte. Mert e parancsolatok: Ne paráználkodjál, Ne ölj, Ne orozz, Ne szólj hamis tanúbizonyiságot, Ne kívánjad... és ha több más parancsolat vagyon, e beszédben foglaltatik be summa szerint: Szeressed felebarátodat mint tenmagadat. A szeretet a mi felebarátunkat nem illeti gonosszal. Annakokáért a törvénynek betöltése a szeretet.” (Róm. 13:8-10.)

Ó testvéreim, én megértettem és boldogan kiáltom felétek: *ez a Szeretet testet öltött a Krisztusban és betöltötte a Törvényt.* Csak úgy tudok engedelmeskedni a törvénynek, ha engedelmeskedem Krisztusnak. Csak akkor tud kivirágzani bennem ez a szeretet, ha hiszek Krisztusban. Mert Krisztus nélkül e szeretet puszta szó, üres hang és hiú álom, de Krisztus által lüktető és boldog valóság. Krisztus nélkül ezt a szeretetet meg sem érthetjük, de Krisztus reánevel bennünket és képessé tesz reá. Aki már volt fogságban s utána megtapasztalta az üdítő szabadságot, az megérti a törvény börtönéből kiszabaduló Pál apostolnak szavát: „Körülméltettem nyolczad napon, az Izraelnek nemzetségéből való vagyok, Benjámin ágából való, zsidókból való zsidó, szerzet szerint pedig farizeus. Ami néz az Istenhez való buzgóságra, háborgattam a Krisztushívőket, ami a törvényben való igazságra néz, feddhetetlen voltam. De amelyek nékem nyereségek valának, azokat a Krisztusért kárnak Ítélem lenni. Sőt annakfelette bizony mindeneket kárnak állítok lenni az én Uram Jézus Krisztus ismeretének nagy voltaért.” (Fil. 3:5-8.)

Ó testvéreim, a Krisztus szeretete emberfeletti erő és emberi képességeket meghaladó szépség. A Krisztus szeretete megújulásnak és újjászületésnek forrása, élő és éltető víz buzogó patakja. Krisztus személyválogatás nélkül mindenkit hív és mindenkit vár, minél betegebb, minél bűnösebb, minél elhagyottabb valaki, annál inkább. Krisztus hívja a ghetto sápadt lakóját a Misna és Gemóre mellől, az emancipált rabbit az I-ső osztályú esketési és temetési beszéd koncipiálása mellől és téged is, aki „felekezetnélküli” vagy. Krisztus mindent kiegyenlít és áthidal, mindent kibékít és megigazít, mindent megvilágít és megtisztít. Krisztus a példa, az egyetlen példa, ő az ígéret és a beteljesülés. Krisztus oly erő, amely — ha belementjük magunkat hit és megvilágosodás által — újjászül és újjáteremt, És mint új lelki teremtmények mind egyek vagyunk Krisztus által, aki bennünket az élő Isten templomává avat, aki egyetlen főpapunk, egyetlen-

len hazánk és királyunk. A Krisztus által ledőlnek a válaszfalak ember és ember, nemzet és nemzet, népfaj és népfaj között. Krisztus által megszűnik a gyűlölet és háború, az üldözés és gög, a bálványimádás és bűn. Ő a Királyok Királya, övé az ország, hatalom és dicsőség. Miután elfoglalta birodalmát, a mi szíveinket, miután betöltötte a mózesi törvényt életével, szeretetével, igéivel, vérével és halálával, miután feltámadt szíveinkben és örök lakozást vett mibennünk, miután mi belementettük magunkat: elmondhatjuk mi is Pállal: „A Krisztussal együtt megfeszítettem. Most már nem én élek, hanem él bennem a Krisztus.” Ő testvéreim, *ez az új Ember, ez egy új létnek reggele, egy új világtörténet őskora.* Mert mind, ahányan és ahányfélék vagyunk, egy szellem által közös világgá leszünk, *élő építőkövei Isten országának.* Ő testvéreim, ez a Messiás birodalma s Ő, aki mindenkinél csodálatosabb és vonzóbb, imígyen hívogat: „Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és megterhelttetek és én megnyugosztalak titeket. Vegyétek fel az én igámat és tanuljátok meg tőlem, hogy én szelíd és alázatos szívű. vagyok és találtok nyugodalmat a ti lelkeiteknek. Mert az én igám gyönyörűsége és az én terem könnyű.”

* *

Jöjjetek énhozzám mindnyájan. *Mindnyájan!* — tehát a nem zsidók, azaz a pogányok is. Ebben a hívásban Jézus messiási hivatásának magaslatán áll. Az *igazi* Messiás nem lehet csak *egyetlen egy népnek* megváltója, hanem kell, hogy az *egész földet* megváltsa.

Mégis nyomatékosan és tüzetesen rá kell mutatni a test szerinti Jézus *zsidó voltára*. Rá kell mutatni, mert ebben a kérdésben a lehető legnagyobb sötétség uralkodik, — különösen nálunk zsidóknál. Hihetetlen dolog, de tény, hogy gyakran a zsidók legjobbjai és legkiválóbbjai Jézusba sátáni erők fellobbanását látják, amelyek a zsidóságot meg akarják szüntetni, el akarják pusztítani. A hivatalos zsidó nevelés és oktatás szerint Jézus népének hitehagyott fia, mint ilyen gyűlöletes és még neve is átkozott. De sokan közülünk még azt

sem tudják, hogy Jézus zsidó volt. Rá kell mutatni erre, már csak azért is, hogy *mi zsidók, akikből egyszer a világosság és üdvösség támadt, ne váljunk sötétség forrásaivá.*

Álljon itt kezdetül Bíró Lajos igen becses vallomása:

„Sokan tudják, hogy a kereszten kilencz órakor fennszóval kiálta Jézus: Én Istenem, Én Istenem, miért hagyál el engem, (Máté 27:46.) de nagyon kevesen tudják, hogy ez a néhány szívetrázó szó pontosan a 22-ik zsoldár jajkiáltása. *Nagyon kevesen tudják, hogy az Új Testamentum mondatai és szavai úgy nőnek ki az Ótestamentumból, mint a fa a földből, vagy a virág az ágból.*¹”

Figyeljünk meg néhány adatot, hogy a következményeket levonhassuk.

Krisztus megismerését illetőleg természetzerűleg *időrendben* mienk az elsőbbség, amit Pál apostol így juttat kifejezésre:

„Nem szégyenlem a Krisztus evangéliumát: mert Istennek hatalma minden hívőnek üdvösségére, zsidónak először, azután görögnek is.” (Róm. 1:16.) Továbbá: „Nyomorúság és szorongató veszedelem léssen minden gonoszt cselekedő ember lelkének, zsidónak először, azután görögnek. Dicsőség pedig, tisztesség és békesség minden jócselekedőnek, zsidónak először, azután görögnek.” (Róm. 2:9—10.)

Midőn Jézus Samária Sikár nevű városába ment, megpihent Jákob forrásánál. A forráshoz érkezett egy samáriai asszony is, akitől Jézus inni kért. „A samáriai asszony azonban ezt felelte néki: Hogyan kérhetsz te, *zsidó létedre* entőlem samáriai asszonytól vizet? A zsidók ugyanis nem érintkeztek a samáriaikkal.*” (Ján. 4:9.)

Jézus az apostolokat ilyen útmutatással bocsátja el: „Ne menjetek a pogányok útján és a samaritanusok városába, hanem menjetek Izrael házának elveszett juhaihoz”. (Máté 10:5.)

Egy segítséget kérő kanaánita asszonymnak Jézus így válaszol. „Én csak Izrael házának elveszett juhaihoz küldettem.” Az asszony újabb kétségbeesett rimázkodására Jézus

így szól: „Nem volna szép, ha a gyermekek kenyerét elvennők és a kutyakölykök elé vetnők.” És csak újabb kérésre hangzik el ez a válasz: „Asszony, nagy a te hited, legyen neked a te hited szerint.” (Máté 16:24,26 és 28.)

Máté evangéliumának 22:23—33 verseiben a szadduceusok, akik a feltámadást tagadják, egy fogas kérdéssel kelepcébe akarják csalni Jézust, aki egy mózesi vers idézésével oldja meg a helyzetet. Felmerül a kérdés: miért válaszol Jézus a II. Móz. 3:6 igével: „Én vagyok Ábrahám Istene, Izsáknak Istene és Jákobnak Istene”, mely még e magyarázatra is szorul: „Az Isten pedig nem holtaknak, hanem élőknek Istene”, holott rendelkezésére állottak kézenfekvőbb válaszok is. Például Ézs. 26:19.: „Megelevenednek a te halottaid”, vagy Dániel 12:2.: „És sokan azok közül, akik alusznak a föld porában, felszerkennek, némelyek az örök életre, némelyek pedig gyalázatos és örökkévaló utálatosságra.” De Josephus Fláviustól tudjuk, hogy a *szadduceusok csak Mózes öt könyvét tekintették érvényesnek. Így jelen esetben Jézus is innen mentett és a szadduceusokat a saját fegyverükkel győzte te.*

Más esetekben viszont, pl. Márk 2:23—28-ban, ahol a szombat megszegéséről és igazi megtartásáról van szó, Jézus a Mózes utáni írásból marit, mert jól tudta, hogy azok, akik keresztkérdés tüzebe állították, csak a Mózes utáni Szentírást tartották érvényesnek.

Végül álljon itt még az a dokumentum, amelyet Máté 23:1—28. versek szolgáltatnak:

„Akkor szóla Jézus a sokaságnak és az ő tanítványainak, mondván: Az Írástudók és a farizeusok a Mózes székében üinek: annakokáért amit parancsolnak néktek, mindazt megtarcsátok és megcselekedjétek, de az ő cselekedeteik szerint ne cselekedjétek. Mert ők mondják, de nem cselekszik. Mert ők nehéz és elhordozhatatlan terheket kötöznek egybe és az emberek vállaikra vetik; de ők az ujjokkal sem akarják azokat illetni.

Minden ő dolgaikat pedig csak azért cselekszik, hogy lássák őket az emberek: mert megszélesítik az ő homlok-szíjjaikat; és megnagyobbítják az ő köntöseik peremét; és szeretik a lakomákon a főhelyet, és a gyülekezetekben az előülést, és a piacokon való köszöntéseket, és hogy az emberek így hívják őket: Mester, Mester!

Ti pedig ne hívassátok magatokat Mesternek, mert egy a ti Mesteretek, a Krisztus; ti pedig mindnyájan testvérek vagytok. Atyátoknak se hívjatok senkit e földön; mert egy a ti Atyátok, aki a mennyben van. Tanítónak se hívassátok magatokat, mert egy a ti Tanítótok, a Krisztus. Hanem aki nagyobb közöttetek, legyen a ti szolgátok. Mert aki magát felmagasztalja, megaláztatik; és aki magát megalázza, felmagasztaltatik.

De jaj néktek képmutató írástudók és farizeusok, mert a mennyeknek országát bezárjátok az emberek előtt; mivelhogy ti nem mentek be, akik be akarnának menni, azokat sem bocsátjátok be. Jaj néktek képmutató írástudók és farizeusok, mert felemészítitek az özvegyek házat és színből hoszszan imádkoztok; ezért annál súlyosabb lesz a ti büntetésetek. Jaj néktek képmutató írástudók és farizeusok; mert megkerületek a tengert és a földet, hogy egy pogányt zsidóvá tegyete; és ha azzá lett, a gyeheña fiává teszitek őt, kétszerte inkább magatoknál.

Jaj néktek vak vezérek, akik ezt mondjátok: Ha valaki a templomra esküszik, semmi az; de ha valaki a templom aranyára esküszik, tartozik az. Bolondok és vakok: mert melyik nagyobb az arany-é, vagy a templom, mely szentté teszi az aranyat? És: Ha valaki az oltárra esküszik, semmi az; de ha valaki a rajta levő ajándéokra esküszik, tartozik az. Bolondok és vakok: mert melyik nagyobb, az ajándék-e, vagy az oltár, amely szentté teszi az ajándékot?

Aki azért az oltárra esküszik, esküszik arra és mindazokra, amik azon vannak. És aki a templomra esküszik, esküszik arra és Arra, aki abban lakozik. És aki az égre esküszik, esküszik az Isten királyi székére és arra, ki abban ül.

Jaj néktek képmutató írástudók és farizeusok; mert megdézsmáljátok a mentát, a kaprot és a köményt, és elhagytátok amik nehezebbek a törvényben, az Ítéletet az irgalmaságot és a hívséget: pedig ezeket kellene cselekedni, és amazokat sem elhagyni. Vak vezérek, akik megszűrítetek a szűnyogot, a tevé pedig elnyelitek.

Jaj néktek képmutató írástudók és farizeusok; mert megtisztítjátok a pohárnak és tálnak külsejét, belől pedig rakvák azok ragadománnyal és mértékletlenséggel. Vak farizeus, tisztítsd meg előbb a pohár és tál belsejét, hogy külsejük is tiszta legyen.

Jaj néktek képmutató írástudók és farizeusok, mert hasonlatosak vagytok a meszelt sírokhoz, amelyek kívülről szépeknek tetszenek, belől pedig holtaknak csontjaival és minden undoksággal rakvák. Épen így ti is, kívülről ugyan igazaknak látszotok az emberek előtt, de belől rakva vagytok képmutatással és törvénytelenséggel.”

Ehhez a részhez Prof. Dr. Klein stockholmi rabbi a következő magyarázatot fűzi:

„Ott látjuk Jézust a templom udvarán, körültekint és semmi sem kerüli el éles tekintetét. Először meglátja a templomot mint egészset, azután szemébe ötlük a templom aranyozása. Néhány lépéssel tovább megpillantja az oltárt a rajta ivő áldozatokkal. A templom belsejében látja, mint hozza el a szegény nép a papoknak az előírás szerinti adományokat s mint tisztítják meg ezért a papok a serlegeket és tálat, mert — miként a Talmud írja — az edények tisztasága egy emberéletnél is foniósbab volt nekik. *A fent idézett Máté 23: 1-28. versek, ez a nagyjelentőségű és nagyfontosságú történelmi okmány csak annak a kornak tükrében érthető meg, amelyben Jézus éli.* Jézus minden szavával fején találja a szöget. Ezek a versek jellemzik azt a harcot, amelyet a papi vallás és papi szentség ellen folytat, *jellemzik Jézus harcát a farizeusok ellen, akik a népet a szipolyozó papság zsákmányává tették.* Ezzel Jézus a legérzékenyebb pontot érintette: miként fosztja meg Isten lelkétől a hitet a farizeusok

által jóváhagyott papi szabályzat. Ad oculos demonstrálja nekik reformelveik tökéletlen voltát: nem jó és rossz, hanem tiszta és tisztátalan volt az a két pólus, amely körül minden keringett.”

Íme csak néhány adat, amely a zsidó Jézust mutatja, y népének önértékes és öntudatos fiát, mint lépésről-lépésre harcolja ki a maga igazát, amint győz a sötétség és gonoszság Uradalma ellen. E győzelmet Jézus azáltal vívja ki, hogy a teljes zsidó iras korlátlan és fölényes birtokában volt. Jézus mindkét lábával szilárdan és elmozdíthatatlanul az Ótestamentum alapján állott. És csak az Ótestamentum alapján, csak az akkori kortörténet kusza bonyodalmainak keretében érthető meg teljesen Jézus.

Ki tudná tagadni még, hogy Jézus zsidó volt?

*

*

*

Ó mily határtalan felszabadulást, mily leírhatatlan megkönnyebbülést jelent számomra a tudat, hogy Jézus zsidó volt, hogy Jézus a mienk, vér a vérünkéből, lélek a lelkünkéből! Éppen ezért meg kell ismernünk őt, akinek nevében üldöznek, öldökölnék bennünket Nagy Konstantinus óta azok, akik magukat kereszténynek nevezik, bele kell néznünk ebbe a mélységes kútba, az Igazság e csalhatatlan tükrébe és ujjongva kell kiáltanunk: megálljatok! Pihentessétek egy percre ölni emelt kezeteket, hiszen ti nem ismeritek Mestereteket, ha pedig igen, úgy végzetesen félreértitek! Hát nem tudjátok-e, hogy a teljes Biblia egy fa, amelynek gyökere, törzse, ága levele az Ótestamentum, virága és gyümölcse az Evangélium? Hát nem tudjátok-e, hogy ha a gyökeret fészével ütitek, ha a levelet tépitek, ha Isten választott népét üldözték, akkor a gyümölcs szenved, akkor Jézust is bántjátok, akkor nincs jogotok a virág illatára és a gyümölcs drága vérére?

E megismerés, boldog felszabadulás nem merülhet ki pusztán örömmézésben: nagy *jeladatokat*, vagy *kötelességeket* is ró reánk. „Krisztust a magunkénak kell vallani — írja Bíró Lajos — nem azért, mert mostanában el akarják tőlünk

vitatni, nem azért, hogy ebből valami úgysem számbamenő jövő érdemet szerkesszünk magunknak, hanem azért, mert enélkül nem értjük meg a zsidóságot, sem a kétezer évvel ezelőttit, sem a mait s mert enélkül nem lehet világossá előtünk, merre vezet a zsidók útja.” Krisztus a mienk, vissza kell őt hódítanunk magunknak, birtokunkba kell őt vennünk, ami más módon nem történhetik meg, mint azáltal, hogy őt magunkban *megvalósítjuk*.

Ez végtelenül könnyű, ha tekintetbe vesszük, hogy ebben sem ellenségeink, sem más erő ezen a világon meg nem akadályozhat minket, ha ugyan egyáltalában *akarjuk* őt megvalósítani. De végtelenül nehéz, ha tekintetbe vesszük, hogy régi életünkkel fel kell hagynunk. Ez nem annyit jelent, hogy e világot elhagyva a pusztába vonuljunk. Ezentúl is megmaradunk ott, ahol eddig voltunk, ugyanazt a mesterséget folytatjuk, mint eddig — kivéve tisztán a bűn mesgyéjén haladó életpályákat, — ugyanazokkal az emberekkel érintkezünk, mint eddig. De a mi *belső emberünk* felszabadulva, újjászületve, erősödve és növekedve szüntelenül Krisztusra néz, aki által ez a belső ember mindig megújul, Krisztusra, aki szelídségnek Jés csendnek forrása, isteni békességnek kútfeje s világmegváltó szeretetnek egyetlen főpapja. Eddig *rabjai* voltunk a környezetnek, ösztönöknek, emberi gonoszságnak, áldozatai igazságtalan végzeteknek, de most, Krisztus által, *királyai* és urai lehetünk mindezeknek. Azáltal, hogy Krisztusnak, az egyetlen papnak, az egyetlen királynak *rabságába* verjük *magmúat*, megismerjük a tökéletes *szabadság* törvényét, ami a szeretet. Azelőtt a világgal voltunk szüntelen kapcsolatban s tudva vagy tudatlanul harcoltunk Krisztus ellen és Isten ellen. Most Istennel vagyunk megszakítás nélküli kapcsolatban Krisztus által és tudatosan harcolunk a világ ellen. *Új életünk nagy törvénye az, hogy minden pillanatban halljuk és megvalósítsuk a Hegyi Beszéd ez igéjét: Ti vagytok e világ világossága.*

Zsidó testvérek, érzitek a *felelősség* mérhetetlen súlyát, amely ránk háramlik? Mert mi zsidók felelősek vagyunk

Isten előtt és az emberiség előtt Krisztusért. A *vérokonság kötelez* s ha ma mindenki el is hagyta volna őt, mi nem hagyhatjuk el. Nekünk adatott a nagy feladat, de adatott a képesség is a keresztülvitelre. Fel kell vennünk a harcot évszázados hazugságok, tévedések, félreértések és félrevezetések ellen, amelyek megmerevedve és megkövesedve felhőkig erő kőkatedrálisok gyanánt félemlítenek meg benünket sötét árnyékukkal. De nekünk nem szabad megrettenni, mert nekünk ígértetett a győzelem. Ha a mi belső emberünk megerősödött Krisztus által, ha hitünk megújult, akkor nincs erő, amelyet játszva le ne tudnánk tiporni. Azt mondja Jézus: Hogyha annyi hitetek volna mint a mustármag s ezt mondanátok e hegynek: Menj el innen amoda, elmenne és semmi lehetetlen nem volna számotokra. Ha azt mondanátok a fának: Szakadj ki gyökerestül és plántáltassál a tengerbe, engedne néktek. (Máté 17:20 és Luk. 17:6) *Igen, hatalmas hegyé nőtt az a történelmi tévedés, hogy Jézusra egyesegyedül a nem zsidó egyházaknak van joguk, mintegy privilegium gyanánt előtérbe vagy háttérbe szoríthatják. Igen, hatalmas fává terebélyesedett az a történelmi tévedés, — és ez a fa mélységes gyökeret vert, — hogy mi zsidók minden időre elvesztettük jogunkat Jézusra, azáltal, hogy júdás elárulta őt és a farizeusok Pilátust halálos ítélet hozatalára szorították.* De ha mi egy akarattal, bátran és szabadságra törve letépjük azt a fátylat, amelyet emberi kéz aggatott szemünk elé, azt a fátylat, amely Jézust elfödi előlünk, ha mi Jézusra nézve, őt hallgatva, befogadva, megvalósítva és példánk által hirdetve állunk a világ elé, ha engedjük, hogy az így módon megtisztított szívünkben Isten lakozást vegyen, ha csak morzsányi hit is kivirágzik bennünk, akkor ez a hegy elmozdul és az a fa gyökerestül kiszaggattatik.

Ennek a hegynek össze kell omlania az utolsó kavicsig és ennek a fának el kell korhadnia az utolsó gyökérszálig. Jézus a mienk, ahogyan a mienk Mózes és Ézsaiás, sőt még ezeknél is inkább. De birtoklás csak akkor lép érvénybe, ha teljesítjük, mit a vér kapcsolata, a vér közössége parancsol:

miénknek jelentjük ki őt az egész világ előtt, részt veszünk sorsában, mely halál és feltámadás. A halál stádiumában már benne vagyunk, a lelki halál sötét vermeiben, a bűn lépcsőin, visszafejlődés, elfajulás, hitetlenség poklában. Fel kell támadnunk azáltal, hogy ó-emberünket Krisztussal együtt halálra adva, életre keltjük bennünk az új embert.

*

*

*

Ha egy család egyik tagja valami nagyra van hivatva, aminek hite messzi országokat betölthet, akkor a család többi tagja ezt a zsenialitást ápolni fogja és minden erejével rajta lesz, hogy ezt a családtagot, legyen az művész, feltaláló, híres orvos, vagy más, győzelemre segítse. A mi népünk nagy családjában is van valaki, aki tulajdonságainál és képességeinél fogva hivatva van arra, hogy betöltse Ézsaiás versét: „Ezt is monda (t. i. az Úr): Kicsiny dolog ez, hogy nékem szolgám légy a Jákob nemzetségének megépítésére és az Izrael pusztaságának helyreállítására: a pogány népeknek is világosságul adtalak téged, hogy légy én Idvezítőm a földnek utolsó határáig.” Nekünk ezt a családtagot hivatásának betöltéséhez segíteni kell. Hirdetni és dicsérni kell őt, ismertetni és magasztalni, sympáthiát kell iránta ébreszteni. Minderre csak egy mód van: követnünk kell példáját. Csak ha iparkodunk hozzá hasonlók lenni, csak ha síkra szállottunk érte teljes erővel és teljes *kockázattal*, csak akkor emeltük érvényre ama tényt, csak akkor töltöttük meg eleven erővel és tartalommal azt a szép keretet, hogy Jézus a mienk.

Azt gondolják sokan, hogy Jézus az Ézsaiás 49:6 verset már betöltötte, hiszen minden keresztény nép, minden keresztény vallás az ő nevét hangoztatja, hiszen szerte az egész világon minden harang csengése, minden kereszt fájdalmas emlékeztetése, minden zarándokút gomolygó pora az ő nevével teljes. A látszat valóban ez. De a teljes igazság szerint amíg a népek népek ellen fegyvert fognak, amíg egyházak szuronyokat és ágyúkat megáldanak, amíg a háború uzsorásai dőzsölnek, mialatt hadirokkantak az uccán koldulnak, amíg zsidókat üldöznek csak azért mert zsidók, addig Jézus

maga is csak kitzsított, kigúnyolt koldus. Hiába vannak díszes kőtemplomai, pompás katedrálisai, bazilikái, amelyeken hozsannát bűg a legszebb orgona, hiába vannak aranyos oltárai és evangéliumának theologiai katedrái, ma is üldözött, agyongyötört, sehová be nem fogadott koldussá teszik őt, aki a királyok királya, mint egykor Galilea, Samária és Júdea forró homokján. Ma is aktuális teszik még fájó panaszát: „A rókáknak barlangjuk vagyon, az égi madaraknak fészük, de az ember Fiának nincsen, fejét holott lehajtsa.”

A hazugság ama erősgyökerű fájának mérges gyümölcsei között azt sziszegi a kígyó: Júdás eladta Jézust harminc pénzen, farizeusok hóhér kezére szolgáltatták, soha hozzá semmi közötök többé.

Ó tanuljuk meg végre, kedveseim, hogy a zsidóság nagy egyéni és történelmi bűne nem az, hogy kebeléből fakadt az a Júdás és azok a farizeusok. Hiszen Krisztusnak már előre megállapított végzete, előre kiszabott pályája volt az, hogy valaki elárulja és hóhér kezére adja. Ezt jelenti be a próféták szava, maga Jézus is jól tudta előre, jelezte is árulóját már akkor, amidőn Júdás talán még nem is sejtette mily fájdalmas feladatra lett eszköz gyanánt kiválasztva. (Lásd még Máté 26: 53—56.) Júdása és farizeusa *ma* is van minden népnek, több, mint amennyi a zsidó népnek *akkor* volt. Jézus örökkévaló élet, szüntelenül ható erő s miként ma is lehet követni, úgy ma is lehet elárulni. Aki gyűlöl, üldöz, gyilkol, az most árulja el Jézust és annak nincs joga Júdás akkori árulása miatt most tenni szemrehányást nekünk. Júdásban maga a bűn, a farizeusokban Jézus örök ellenségei vannak kiábrázolva, akik minden időkbén mindenütt felütik fejüket és a háttérben húzódnak meg, hogy a sötétség és képmutatás leple alatt annál biztosabban fejthessék ki ártalmukat. Jézus ellenségei még az igehirdetésben is részt vehetnek, sokszor még egyházi méltóságokat is betölthetnek, hogy erről a veszélytelen helyről okozzanak veszedelmet. Ezekre mondja Jézus: „Őrizétek magatokat a hamis prófétáktól, kik hozzátok jönnek juhok ruhájában, de

belül ragadozó farkasok. A ő gyümölcsseikről ismeritek meg őket...” (Máté 7:15—16.) Különösen mi zsidók tapasztaljuk gyakran, hogy Jézus nevével ajkukon egyes személyek milyen rettenetes, véres gyümölcsöket érlelnek. *Ebben a bölcs útmutatásban: Gyümölcsseikről ismeritek meg őket, Jézus nekünk egy csalhatatlan gyakorlati mértéket adott annak megismerésére, kicsoda igazi és kicsoda hamis próféta.* Még világosabban fejezte ki ezt a Máié 7:22—23. részben: „Sokan mondják nekem ama napon: Uram! Uram! nemde nem a te nevedben tanítottunk-e, és nem a te nevedben üztünk-e ördögöket és a te nevedben sok hatalmas dolgot nem cselekedtünk-e? Akkor pedig vallást teszek nékik: Soha nem ismertelek titeket, távozzatok el éntőlem álnokságnak cselekedői.”

Igaz ugyan, hogy zsidó volt az a Júdás és azok a farizeusok, de zsidó volt a többi tizenegy tanítvány és százszorosan zsidó volt és zsidó maradt *Pál apostol.*

A zsidóság nagy bűne az, hogy nem ezeket a tanítványokat választja mintaképül. A zsidóság nagy bűne és mulasztása, hogy elherdálja a szent örökséget, amelyet kegyelem által kapott és így szegényebbé teszi a világot e kinccsel. A zsidóság nagy egyéni és történelmi bűne az, hogy látja az összeomló világot, forrongó és kereső népeket és nem tartja magasra zsenialitásának minden öserejével azt a zászlót, amelyre ez van írva: Jézus!

*

* *

Mint a római Világbirodalom az összeomlás napjaiban, úgy Európa és Ázsia ma is megzavart hangyaboly képe: személyekben és eszmékben *caesarok* zsarnokoskodnak és dőzsölnek; magas trónusok porba hullanak; államformák és alkotmányok a szél játéka; az emberi jog az álmodozók álma; az egyházak, amelyek a fegyvereket megáldják, eredeti rendeltetésüknek mintegy paródiái; az országok egyik legfőbb fáradozása abban csúcsosodik ki, miként lehetne az emberölés eszközeit tökéletesíteni. A zsinagógák kupolájára, a templomok tornyára felült a Sátán és kárörvendő kacagásával túlrivalja az orgonák bűgását, túlharsogja a harangok

csengését. *Nincs eszme, nincs ideál, nincs jelszó, nincs zászló, amely csődöt ne mondott volna az univerzális összeomlásnak éppen abban a pillanatában, amikor mint megváltó, mint megmentő, mint megtartó erőnek be kellett volna tölteni hivatását.* A emberi nem nagy krízisét súlyossá és végzetessé teszi millió és millió apró katasztrófa, amely azonban a maga külön világában végtelen nagy: az egyén lelki krízise, a család etikai krízise, a tömegek szociális krízise. A nemzet legmagasabbnak hitt fogalmát kikezdi a fajok és osztályok külön kapcsolatai, ezáltal ki van kezdve a haza fogalma is. Viszont az egyesek által legmagasabbnak hirdetett nemzetköziség is erőtlen és a megpróbáltatás órájában semmit sem ér. Az anyagi világban szurony és ekrazit, a szellemi világban világnézet és származás választja el az embereket. Új népvándorlás hullámai örvénylenek, nemcsak abban az értelemben, hogy a társadalom legsalsóbb rétegei felfelé törnek, a legnyomorultabb koldus is, a legfelsőbb rétegek lefelé zuhannak, a trónusoknak az „Isten kegyelméből” való kiválasztottságra leginkább hivatkozó birtokosai is. Hanem abban az értelemben is, hogy a megsebzett, üldözött emberi lélek keresi igazi hónát. Egy hont keres az emberi lélek, ahol békét, nyugalmat, szent érvényesülést s oly csendet talál, amelyben kivirágozhat isteni pompájában, ahol megérhetnek a Lélek gyümölcsei és érvényesülhetnek a Lélek ajándékai. Talán nem véletlen, hogy éppen most inognak meg a tudomány és bölcsélet pillérei: természettudományos tételek, bölcséleti alapfogalmak, amelyekre eddig a világról alkotott képünket építettük, megváltozhatatlannak tanult természeti törvények a zseniális gondolkozás játékaik lettek csupán. És mindeme romhalmok ormán, a vér, gyűlölet, nyomor, leírhatatlan fájdalom, sötétség és bizonytalanság idejében pokoli koronával a fején győzelmének gögös tudatában triumfál a Sátán. És az immár valóban az egész földkerekségre kiterjedő új Római Világbirodalom e Caesara előtt seregestül vonulnak fel egyének és népek: Ave Caesar, a halálraszántak üdvözölnek!

De mindeme romhalmok ormán, a vér, gyűlölet, nyomor, leírhatatlan fájdalom, sötétség és bizonytalanság idejében mi zsidók egy *új világ* építőkövei lehetünk. Mert vér szerinti őszünk, Jézus, aki mélyen a romok közé van temetve *s aki az emberiség történetében eddig döntő szóhoz egyáltalában nem jutott*, mi reánk bízta az isteni Igét. Ez az Ige feltámadásra vár mibennünk és miáltalunk. Itt egy isteni lehetőség van adva, amely méreteiben és jelentőségében végtelen. Lehetőség, amely még soha ki nem próbáltott, soha még meg nem valósult. Ebben a lehetőségben van a zsidóság nagy, megbocsáthatatlan történelmi bűne — amennyiben elmulasztja. De ebben van erénye is — amennyiben megvalósítja. Most, mikor a pusztuló Ember fájdalma már elviselhetetlen, amikor részeg sikolya az egeket hasítja s nyitott sebeibe maró mérgeket önt a Sátán: most jöjjön végre Krisztus! Jöjjön végre Krisztus, az igazi, a meghamisítatlan, a szent, a békesség fejedelme, a szeretet királya. Most jöjjön végre az igazi Krisztus, a tiszta evangéliumok tiszta Jézusa, a legfőbb törvény, a legfőbb király, a legfőbb ut, az egyetlen igazság és a legteljesebb élet. Most jöjjön végre Krisztus, a jó pásztor, a hű pásztor, az *egyetlen* pásztor. Most, amikor minden másba vetett hit kicsorbult és megszegyenült, csödbe jutott és kihalt; jöjjön végre a *megváltó* Krisztus. Ó emeljük magasra az evangéliumok szent korsóját, öntsük a sebekbe Jézus csodálatos igéinek olaját, amelytől a haldokló meggyógyulhat. Ez új Róma halálos nagy zajában dugjuk be fülünket, hogy ne hatoljon el hozzánk a pokoli lárma, hunyjuk be szemünket, hogy ne lássuk a pokoli tumultust, támasszunk végtelen, leírhatatlan csendet magunkban s hallgassuk meg újra a régi Mestert. Elvonatkozva a mától, helyezük magunkat vissza a múltba, mikor a *Szentföld* forró homokján városról városra járt az emberiség legnagyobb jötevője. Csatlakozzunk azokhoz, akik a *Hegyi Beszédet* hallgatták, méginkább ama kis csapathoz, amely tizenegyből állott. *Alapítsunk gyülekezeteket Jézus nevében és Jézus által*, hintsük el új lét és új társadalom

szent csiráit. Építsük az Úr országát. Legyünk olyan, mint az esszeus Jochannan, a legvonzóbb zsidó szekta apostola, a történelem Szent Jánosa, aki a Jordánban bemerítette a zsidókat. *Merítkezzünk mi is alá*, hogy beteljesüljön rajtunk az Úr szava, amely adatott Ezékiel próféta által: „És hintek ti-reátok tiszta vizet és megtisztultok: minden ti undokságitokból és minden ti bálványitoktól megtisztítlak titeket. És adok néktek új szívet és új lelket adok belétek, és elveszem a kőszívet a ti testetekből és adok néktek hússzívet. És az én lelkemet adom belétek.” (Ezékiel 36:25—27.) Igen, meritkezzünk alá, nemcsak tiszta és új élet jele gyanánt, mint az esszeusok, hanem azért is, hogy demonstráljuk egész világ előtt az erre való előjogunkat és hogy visszaadjuk ezen Isten iránti engedelmességi cselekedet eredeti mélységes értelmét. Legyünk olyan, mint az egyszerű zsidó halász, Simon Péter, a történelem Péter apostola, aki bár háromszor megtagadta Urát, bűnbánatért bűnbocsánatot nyert. Szeressük Pétert és demonstráljuk egész világ előtt a reá való előjogunkat, alakítsuk meg mi Krisztus egyházát, de úgy, amint azt Saulus hirdette, Rabbi Gamaliel leghíresebb tanítványa, a történelem Pál apostola, amint meg van írva a korinthusbeliekhez írt első levél 12-ik és 13-ik részében. És építsünk templomokat, oly sokat, ahányan vagyunk, csodálatosabbat, mint a legszebb zsinagóga a világon, csodálatosabbat, mint a Szent Péter Bazilika Rómában és a Szent Márkus Templom Velenicében, rakjuk ki őket a legkáprázóbb kincsekkel, annyi sok kincscsel, hogy a templom falait szinte szétfeszítve a végtelenség és örökkévalóság kapuit nyitogassák! De e templomokat építsük *ama Építőmester* tervei szerint, akit oly tökéletesen közvetít Pál apostol I. Kor. 3:16—17-ben: „Avagy nem tudjátok-e, hogy ti az Istennek temploma vagytok és az Isten szelleme lakozik tibennetek? Ha valaki az Isten templomát megszeplősíti, elveszti azt az Isten: mert az Istennek temploma szent, mely ti vagytok.” S mialatt e templomot építjük, emlékezzünk a samáriabeli asszony szavára: „A mi Atyáink ez helyen imádták az Istent, ti pedig azt mondjátok, hogy Jeruzsálemben van az a hely, ahol az Istent imádni

kell.” (Ján. 4:20.) Még inkább emlékezzünk Jézus válaszára: „Asszony, hidd el nékem, hogy eljő az óra, amikor nem ezen a hegyen, sem nem Jeruzsálemben imádjátok az Atyát. Ti azt mondjátok, amit nem ismertek; mi azt imádjuk, amit ismerünk: mert az idvesség a zsidók közül támadt. De eljő az óra, és az most vagyon, amikor az igazi imádók lélekben és igazságban imádják az Atyát: mert az Atya is ilyeneket keres az ő imádóiuil. Az Isten lélek: és akik őt imádják, szükség, hogy lélekben és igazságban imádják.” Ján. 4:21—24.) És végül emlékezzünk ez igére: „Aki velem nincsen, ellenem van.” (Máté 12:30.)

Ó vájjon lehetünk-e mi zsidók Jézus ellen?

*

* *

Hiszek Tebenned, Jézus!

Hiszek Tebenned, én Megváltóm és Szabadítóm. Egy egész világ közönye, gúnyja, talán üldözése vár rám, de csordultig telt szívemnek legteljesebb szeretetével vetem magamat lábaid elé. Tebenned minden hitem beteljesül és vándorutam eléri célját. Te vagy az új ösvény, akit Mózes ígért és Ézsaiás megmutatott, Izrael legszentebbje, Názáreti Jézus életem értelme és értéke.

Hiszek Tebenned Jézus, az életedért, amely Istennel telve, a példáért, amelyet szolgáltattál, a harcért, amelyet kiáltottál, a véredért, amelyet érettünk kiontottál. Hiszek Tebenned Jézus, a hitedért, amely világokat rendít és világokat épít. Hiszek Tebenned az igékért, ó az igéidért Jézus, amelyek felől ha hallgatnánk: a kövek kiáltanának.

Hiszek Tebenned Jézus, azzal a mélységes hittel és kiégülhetetlen szomjúsággal, amellyel a hithű Izrael a Messiást várja. Hiszek Tebenned, szabadság Fejedelme, aki által feloldatnak minden törvények, a parancsolatok és tilalmak egyaránt, akiben a lerombolt Templom felépítettett és aki által Cion visszaadatik. Hiszek Tebenned, ifjúságom vágya, férfikorom beteljesült valósága, aggkorom reménye, halálom legyőzője, örökkévalóságom bizonyossága.

Hiszek Tebenned Jézus, Istennek fia, világ Megváltója
Názáreti Jézus, zsidóknak ama Királya!

UTÓSZÓ.

Egy zsidónak népéhez intézett eme szava az idők egy jele.

A nyomorral és gyönyörrel teljesen betelt magyar fővárosunkban, íme, a Biblia ki nem apadható erejéről szóló bizonyosság utat keres magának a Biblia ősrégi népéhez, hogy felrázza és megindítsa.

Betegségről és elsatnyulásról beszél egy orvos, felfedte a baj gyökerét és megmutatta a felépülés útját.

Zsidó vagy nem zsidó egyaránt képtelen lesz elzárkózni eme mélyen átélt és megragadó erővel vázolt valóság hatása elől.

A Szentírásnak oszlopai: Mózes, Ézsaiás és Jézus köré fonódik e bátor bizonyágtévő tapasztalata. A Szentírásnak eme ki nem található és el nem utasítható alakjainál lobbant lángra lelkének fájdalma, tüze és ereje. Ez irás az emberiség meghasonlott lelke számára ébresztő szó és útbaigazító intelem.

De az író népe még most érzéketlen Istenének valódi üdvössége iránt és az üdvösség útjának megismerésében vak maradt mind ő, mind a névleges keresztyének ama sok milliója, kik között rejtélyes és csapásteljes történetét még egyre éli.

Pedig egykor, mikor ez a nép más népektől még teljesen elkülönítve élt, kizárólag éppen csak a zsidót foglalkoztatták a Biblia kérdesei.

Az Isten után való kérdés ebben — szinte mondhatnók — a nép vérével megirt könyvben feleletté és útbaigazítássá fejlődik az Isten és ember között fennálló örök viszonylatokra vonatkozólag.

A szerző előzetes bizonyágtételének mintegy bekeretezése és kidomborítása céljából bemutatom alapvonásaiban a Bibliában található üdvterv útját.

Az ember lelkületével együtt gondolatai is sötétségbe és homályba buktak alá. Az életet csak Isten ragadhatja meg valóban, nincs a megmentésnek olyan útja, mely alulról vezetne fölfelé; a megmentés igazi útja fölülről vezet alá. A természet minden rejtélyénél nagyobbak azok a titkok, melyeket önmagában hordoz az ember. Vissza nem utasítható hang él bennünk, mely felülről való származásunkra figyelmeztet.

De az Isten számára teremtett ember nem ismeri Istent. Az igazság szava nem merev elkülönülést tüntet fel Isten és e világ között, hanem fájdalomteljes, benső ellentétet Teremtő és teremtmény között. A Biblia azt mutatja, hogy az ember igazi életétől eltávolodott és elidegenedett. Belső valójának hanyatlása kereszteződik szellemének felfelé törő szárnyalásával, amely a világot és a létet rohammal hódítja meg és építi ki.

Erre a keresztezésre Isten az Ő hallgatásának halálbélyegét nyomta reá. A jónak és rossznak legbensőségesebb összeolvadásában a tarthatatlanság és belső romlás fuvallata jellemez minden emberi törekvést. Az ember tragédiája nem a mi szellemünk találmánya, hanem rettenetes valósága a bűn és a bűnhődés okozati összefüggésének. Ez az áldatlan kapcsolat azonban az emberi egyéniségnek legbensőbb lényegével kiegyenlíthetetlen ellentétben áll, mely ellentétnek gyötrő állapotát a bukott ember sem meg nem szokhatja, sem a maga erejéből meg nem szüntetheti.

Az emberiségnek eme istenellenes állapota felett, mely lelki lázadása miatt maga után vont az isteni átkot, amely alatt az ember egyre nyög, felragyog végül Istennek helyreállító, mindeneket megújító kegyelme és élethatalma. Nem harag és ítélet, hanem mentő szeretet Istennek utolsó szándéka az ember iránt, melyet a Jézus Krisztus által kínál fel nekünk.

Aki az emberiség rejtélyének végleges megoldása felől a Bibliát kérdezi és kutatja, bizonyára el fog csodálkozni ama egybehangzóság és egység felett, amely az Ó és Újszövetség között fennáll.

A Biblia népét, a zsidókat, kezdettől fogva titokzatos levegő vette körül. Ez vonatkozik Ábrahámától való származására és évezredekre kiterjedő történelmére épúgy, mint sajátos hatalmi állására a jelenkorban.

Aki nem tud az Ige bizonyosságainak ebben a dologban hinni, azt gondolkodóba ejtheti a zsidók létezésének és lényének rendkívülisége és megmagyarázhatatlan jellege. Az a sajátossága, mely Izraelt mint a legidősebb, még ma is fennálló kultúrnépet jellemzi, és az a jelentősége, vagy befolyása, melyet állandóan sokféle tekintetben gyakorolt az emberiségre, példátlan és a történelemben soha meg nem ismétlődött esetként áll szemünk előtt. Határozottan valljuk, hogy a zsidók egy nép, egy faj. Ezt a meggyőződést a zsidóságban újraéledt és látható módon erősödő néptudat mindjobban és jobban elmélyíti. Ez a tény világosan lép szemünk elé a zsidókérdésben, amely ma még nemcsak a zsidók, hanem barátaik és ellenségeik számára is megoldatlan probléma. Egy szellemes francia a zsidókérdést ősrégi pernek jelzi, amely zsidó és nem zsidó között folyik, örökös párbeszédnek, melyet újból és újból kezdenek és mely mindig aktuális és élő marad. Mindkét félre: zsidóra és nem zsidóra egyaránt megoldatlan marad ez a kérdés, mert mind a kettő képtelen megismerni a zsidókérdésnek *tényleges* hátterét és a teljes valóságot. Minél hevesebben és kérlelhetetlenebbül folytatják a küzdelmet, annál inkább eltávolodnak a küzdők maguk a tárgytól.

A zsidók történelme, sorsa és családi jelentősége csak vallási-, bibliai-, illetőleg vallás-pszichológiai módon magyarázható meg. — „Mint nagyszerű példa és nekünk, nem zsidóknak szóló óvó intelem hate nép történelmének drámája, melyet évezredek óta minden népek szemlélni kénytelenek.” Ez a megrendítő történelem azt bizonyítja, hogy a kiválasztás

és az emberiség legfőbb szellemi javaival való megbízás a legnagyobb felelősséggel és önvészélyeztetéssel jár együtt. A zsidó történelem folyása a népnek Istenével és a nyert kijelentésekkel szemben tanúsított állásfoglalásából származtatható és csak ezen az utón magyarázható kellőképpen.

Nincs nép, melynek sorsa megrázó eseményekben és megindító tragédiákban még csak megközelíthetné is azt, amit ennek a népnek története tár elénk. De a zsidóságnak legnagyobb és legvégzetesebb katasztrófájához tartozik az a tény, hogy *ez a nép voltaképpen sohasem ragadta meg komolyan és sohasem valósította meg általában* megbecsülhetetlen, isteni kijelentéseit, melyeknek közvetítője és hordozója volt a bibliai korszakban.

Izrael belső történetének vonala a nép ama állásának magaslatán vezet keresztül, melyet Istentől megvilágosított küldötteinek bizonyásgtevésével szemben foglalt el Ábrahám-tól kezdve, Mózesen és a prófétákon keresztül annak a végleges vallási megmerevésnek jeges völgyeibe jut, melyet a római uralom idején tár elénk. A történetének utolsó óráján felkelő napnak meleg sugarai és Istenének Jézus személyében népéhez intézett legutolsó, világos és döntő hívása sem volt képes ezt a népet felrázni közönyösségének álmából; ennek az állapotnak pedig nem lehetett más következménye, mint az, hogy Izrael elvetette a legnagyobb prófétáját és szabadtóját, a Jézus Krisztust.

Ez a fejlődési folyamat félreismerhetetlen világossággal tükrözötteti előrevetett sugarait a próféták írásaiban. Ebből azonban — szerény véleményem szerint — nem következik az, hogy Isten ezt a fejlődési folyamatot előre kirendelte volna Izraelnek. Ebben a Biblia szerint jogosult felfogásban azonban ki kell emelni azt, hogy Izrael, mint nép, Istenhez való vonatkozásában, magának az egész emberiségnek a helyét tölti be. Abban a tényben, hogy Izrael megvetette utolsó prófétáját, Jézust, a bukott ádami természetnek Isten ellen való lázadása jut kifejezésre. Itt tehát a dolognak legmélyebb értelmében nem a zsidóknak egy különleges bűnéről, hanem

általában az egész emberiségnek bűnéről van szó. Azt, hogy Izrael Keresztelő János korában Jézus Krisztusnak valóban kitalálhatatlan személyével szemben elutasító magatartást tanúsított, Izrael-, de méginkább szellemi vezérei példátlan vakságának és zavartságának jeleként kell elbírálnunk. Mert a Messiásnak elítélése és keresztrefeszítése és a népnek félrevezetése, azok legsajátosabb munkája volt, az a tény azonban, hogy a zsidóknak Jézusra és az evangéliumokra vonatkozó vaksága 19 évszázadon keresztül megmaradt, nem csupán a zsidóságnak egyedüli bűne. Az egyház külső térhódítása és terjeszkedése folyamán, különösen a 3. századtól kezdődő hatalmi törekvései következtében, melyek az egyházat egyrészt külső formalizmusba, másrészt az ismert világnak sokszor erőszakkal való krisztianizálására vezették és ezzel kapcsolatban a bibliai álláspont feladására bírták, Jézus Krisztusnak isteni dicsőséggel teljes alakja elveszítette minden vonzó erejét. Századokon keresztül az evangéliumok nemcsak a zsidók, hanem az úgynevezett „keresztények” számára is hozzáférhetetlenek voltak.

Abban az üldözésben, amit a zsidóknak a történeti egyházak és az úgynevezett keresztény népek részéről kellett elszenvedniük, a Mózes V. könyvében (28. rész: 37. vers) előre megjövendölt ítéletbüntetés szóról-szóra beteljesedett. De az a módszer, amellyel zsinati határozatok és pápai dekrétumok értelmében, továbbá szociális elnyomás, szent iratainknak elkobzása és az ezzel kapcsolatban kitalált pénzkicsikarás, valamint a borzalmasságoknak beláthatatlan láncolatában elkövetett különböző, sokszor válogatott, szörnyű üldözések által a zsidó néppel elbántak, az valóban nem volt alkalmas arra, hogy bizonyoságot tegyen a szeretet és megbékélés Istenéről, akit Jézus jelentett ki ennek. Állandóan eszemben van annak a komoly, kegyes és jóindulatú zsidó férfiúnak a szava, aki körülbelül ezeket mondta nekem: „Hogyan hihetnénk mi Jézusban, mikor az ő neve alatt annyi gonoszságot követtek el az emberek velünk szemben?!”

Nyilvánvaló tehát, hogy Izraelnek további története,

attól a fordulóponttól kezdve, hogy a Jézus személyében küldött isteni szabadítót és Messiást megvetette, átoknak, Ítéletnek jegyében folyik.

Izraelnek eme, Isten által most egy időre elmellőzött népnek, a saját maga által választott utón épen annak ellenkezőjéhez kell jutnia, mint amit Isten szánt és ígért neki. Feltartóztathatlanul alakul át Izrael, Istentől való elhagyatottságának állapotában annak ellenkezőjévé, amire elhívattatott és aminek érdekében két évezreden keresztül szenvedett és égett nálánál hatalmasabb ellenségei, a körülötte lakó pogányok között.

Ahelyett, hogy a neki adott ígélet szerint Istennek vezetése és nevelő munkája folytán a népek felett gyakorolható valódi uralomra érett volna, lesüllyedt ezeknek becstelen szolgálatába, hogy azután az újkor elején, saját erejéből gazdasági, hatalmi túlsúllyal emelkedjék a magasba.

Az elhívott áldásközvetítő nép, melynek a nagyszerű, biblikus, prófétai világfelfogás értelmében az volt a hivatása, hogy az emberiség lelkét az élő és szent Isten előtt megnyissa, sajnos, eléggé kivette részét abból a rombolásból, mely az életet megfosztotta a lélektől és Istentől és jelentékeny mértékben segédkezett abban, hogy e jelen múltó világhoz és ennek javaihoz való ragaszkodásával felhozza az újkor borzalmas időszakát, ennek az anyagba és a Mammonba vetett hitével egyetemben.

A mélyebb és biztos tekintet azonban épen ezen a bizarr sarkalatoságával és elpusztíthatatlan életerejével feltűnő népen mégis olyan értékeket lát meg, melyek eddig példa nélkül, egyedül állanak a népek történetében és hasonlíthatatlanok is maradnak ezután is. És ez a tény szilárdan megáll a világosságnak és sötétségnek, az életnek és halálnak, a legsürgősebb mozgékonyágnak és belső megmerevedésnek ama rikító ellenmondásai közepette is, amik ezt az érdekes népet jellemzik.

Aki nem viseltetik mélyebb figyelemmel amaz erők és alakulatok iránt, melyek eme jeles népnek itt csak vázolt élettörténetében feltűnnek, annak hiányzik még a lelki messze látásnak minden tehetsége, mellyel a jelen világot ennek valódi Összefüggésében szemlélhetné.

Megbocsátani azonban csak annak nem esik nehezére, aki megérteni is képes. Csak az tud eme egyedülálló történeten megindulni, aki maga is szerzett *lelki tapasztalatokat*. Azokra a tapasztalatokra gondolok itt, melyek egyénileg állandóan megismétlődhetnek annál, aki olyan állapotban, amilyen ő valóban, isteni erőkkel lép érintkezésbe és kölcsönhatás viszonyába. Ezen behatásokra adott feleletében tárja el csak igazán az ember elrejtett lényének valóságát. Az ilyen személyes tapasztalat adja kezünkbe a Bibliának magának és különösen a zsidó nép sorsának megértéséhez szükséges kulcsot. Hogyha a mai nép- és fajvédőink csak sejtenének is valamit erről a lelki törvényszerűségről, akkor bizonyára eltávoznék harag és faji gőg az ő antiszemitizmusukból. Legmélyebb meggyőződése az, hogy akkor, ha Isten a zsidók helyett pl. az „északi fajt”, melynek e sorok írója is leszármazottja, hívta volna ki a többi nép közül, az Isten és ember szelleme közt folyó eme küzdelemnek végeredménye ugyan csak az lett volna. E világ Messiásának nem csupán a zsidó faj miatt kellett eljönnie.

Aki bensőleg meggyógyult a Szentírásnak a való élet iránt táplált egészséges érzékén, az nem lehet vaktában lelkesedő rajongó. A Szentírásban jártas olvasó a szószertint beteljesedett múlt és jelen mellett a zsidóknak jövőjét is előre világosan megrajzolva találja a prófétai igében.

Aki személyesen, önmagán tapasztalta meg Isten igéjének átalakító hatalmát és aki — miként e sorok írója maga is — teljes vereségből mentetett ki, az nem lesz képes kételkedni a zsidóság életében és történetében még majd ezután beálló nagy fordulatban, és a zsidó nép egy töredékének mélyreható, benső megújulásában, úgy, ahogy a Biblia beszél erről.

Az idők jeléhez tartozik az a tény is, hogy Izrael szellemvilágának történetében ma már átlépte a mélységeknek határát. Elég ha utalok arra az írás-tanulmányozásra és irodalomra, meg különböző mozgalmakra, amik a mai zsidóság életében bizonyítékai ama reménységünknek, amely e nép gyökeres átalakulására vonatkozik. Hogy higyjünk ebben a jövőben és hogy várjuk a kibontakozását, erre feljogosít bennünket maga ez a könyvecske is.

Az Örökkévaló keze fel fogja használni e bizonyosságtételt arra, hogy kérdéseket fakasszon a mai nemzedék szívében és hogy megmutassa azt az utat, amelyen Isten után való minden kérdés Istennek megtalálásához és megtapasztalásához vezet.

Dr. Schimert Gusztáv.

Szerzők kérik az olvasót, hogy közölje hozzászólásait, melyekkel e könyv esetleges hibáit eloszlatják vagy hódító erejét növelhetik. E hozzászólásokat a második kiadásban közzétesszük. Cim a nyomda címe.